

Kampen om den vestindiske salmebog 1850-1917

Af Carsten Bach-Nielsen

Salmebogshistorien for de Dansk Vestindiske Øers vedkommende er, hvad 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet angår, usikker. Hvad der er skrevet derom, beror til dels på fejl og afskrifter af disse fejl.¹ Jeg kan i det følgende desværre kun give et rids – og visse korrektioner – af bøgernes udgivelseshistorie, da jeg ikke mestrer det kreolske sprog, der anvendtes i kolonien. Det er derimod lettere at følge den indviklede historie op gennem 1800-tallet og frem til salget af øerne i 1917.²

Et faktum i Øernes historie er den glidende amerikanisering af kolonien efter 1848. Et andet forhold, der bør iagttages, er, at der ikke var tale om overgang til egentligt folkestyre i 1848 og slet ikke om folkekirkelige forhold. Øernes særkende havde fra 1685 været religionsfrihed, da en traktat med brandenburgerne sikrede, at huguenotter, katolikker og jøder frit kunne udøve deres religion. Den lutherske kirke var ikke på noget tidspunkt en majoritetskirke og blev først i koloniens sidste år gjort til folkekirke. Men også som sådan var den blot én ud af mange kirker og religiøse samfund, der i en vis grad understøttedes af den danske stat.

En yderligere forudsætning for forståelsen af forholdene er, at den lutherske kirke naturligvis oprindeligt var etableret som en kirke for kompagniets folk, kolonister og soldater, da St. Thomas koloniseredes i 1666. Den dansksprogede lutherske menighed betjente sig naturligvis af dansk ritus herunder danske salmebøger, og sådan var forholdene mere eller mindre i den forsvindende lille, hvide, lutherske menighed til ind i 20. århundrede.

Den massive tilførsel af slaver fra Afrika omkring 1700 ændrede i første omgang intet. Dog måtte det spørgsmål på længere sigt besvares,

1. Jørgen Kjærgaard: *Salmehåndbog*, bd. 1, København 2003, s. 291 forvirrer mere, end den forklarer.

2. Jeg skal her bringe min varmeste tak til Det sønderjyske Salmelegat for støtte til nærværende undersøgelser.

om de afrikanske slaver skulle vindes for kristendommen og døbes. Det svarede man tøvende ja til, men hvem skulle i givet fald stå for dette arbejde? De udsendte danske, lutherske præster var ikke missionærer, og det måtte forekomme ganske urealistisk at indlemme kristnede, sorte slaver i den hvide, lutherske kolonimenighed.

De politiske forhold ved Christian den Sjettes pietistisk orienterede hof afgjorde sagen, idet de mähriske brødre fik tilladelse til at påbegynde en mission blandt de sorte slaver på de danske vestindiske øer, hvilket de gjorde i 1732. Efter en række begyndervanskeligheder kom missionen i god gænge. Den blev ligefrem populær, idet slaverne blev tilbudt et alternativt, kristent, fællesskab – og planterne oplevede, at slaverne blev mere medgørlige, når de var blevet kristnede.

Med kronens overtagelse i 1754 af kolonien, der nu var vokset til også at omfatte St. Jan og St. Croix, undfangedes i København i 1757 den idé at iværksætte en dansk mission. Det blev en noget særpræget mission, idet man lagde stor vægt på at lære slaverne dansk, hvilket var et komplet unyttigt sprog i den caraibiske sammenhæng. Som missionærer udsendtes foruden præster en række uordnede teologer, der var underbetalte og ukyndige i det kreolske sprog. De residerede i byerne og skulle vandre rundt til plantagerne og holde skole.

Her overfor stod de effektive herrnhuter, der snart opgav skolegeringen, organiserede sig med missionsstationer og ikke spildte tid med at opsøge slaverne på plantagerne. Både de danske, lutherske missionærer og de herrnhutiske satsede dog på udbredelsen af bøger. Det nye Testamente, lærebøger og salmebøger på kreolsk – det sprog slaverne talte og forstod.³

Johannes Christian Kingo var den første danske missionær og den første til at oversætte bøger til kreolsk, herunder Luthers lille katekismus i 1764. Den udkom dog først i 1770. Hans *Kreool A,B, Buk*, trykt på St. Croix i 1770, indeholdt én salme.⁴ Det er hævdet, at han ikke fik udgivet sin salmebog, men i Odense Universitetsbiblioteks eksemplar af *Creool Psalm-Buk vor die Deen Mission na Westindien*, der tryktes i København 1770, er der i samtiden påskrevet, at den er Kingos udgi-

3. Om den kreolsksprogede litteratur se Jens Larsen: *Virgin Islands Story*, Philadelphia 1950, s. 112-128, hvis bibliografiske oplysninger er noget usikre, samt Jens Vibæk: *Dansk Vestindien 1755-1848 (Vore gamle tropekolonier*, 2. udg., København 1966 bd. 2.), s. 195-217 og 349-351, nemlig »Kreolsk Biografi«. Denne biografi, der snarere er en bibliografi, er behæftet med mange fejl og misforståelser.

4. Det drejer sig om salmen »O! Planter-Man«.

velse.⁵ Den er her indbundet med Wolds *A B Buk* og Kingos udgave af Luthers lille katekismus på kreolsk, også fra 1770.⁶ En fejl i Universitetsbibliotekets katalog har afstedkommet den opfattelse, at kateketen Erich Røring Wold skulle have udgivet denne første kreolske salmebog. Der er meget lidt, der støtter denne antagelse. Han udgav derimod i 1770 i lighed med Kingo en lille *Creool A B Buk*.⁷ Odenseeksemplaret har tilhørt missionæren Hans Salling på St. Thomas. Han har indført sit navn i den 9.4.1771. Her har vi altså i ét bind det, en missionær på den tid havde til brug: 1. Wolds *A B Buk*, 2. Kingos udgave af Luthers lille katekismus, 3. den formodentlig af Kingo etablerede *Creool Psalm-Buk*. Netop fordi man åbenbart indbandt bøgerne sådan, med stovebogen først, er det Wolds navn, der katalogiseringsmæssigt og fejlagtigt har smittet af på de to sidste dele.⁸

Salmebogen fra 1770 med sine 35 salmer begynder med litaniet, derpå salmer om Guds ord, om katekismus, nadveren, Jesu liv og frelsergerning, pinsen, døden og opstandelsen, Guds omsorg for verden samt morgen- og aftensange.

Denne salmebog afløstes i 1799 af missionsinspektør Andreas Joachim Brandts *Creol Psalm-Buk of een Vergaedring van Ouwe en nywe Psalmen na Creol-Spraek*, der trods missionens formelle ophør i 1798 var tilegnet den kongelige danske missionsmenighed på St. Croix (fig.1).

Denne salmebog på 94 sider, der tæller 81 numre, blev udvidet til 140 sider med 111 salmer og udgivet anonymt i 1823. Dens titel er *Creol Psalm-Buk of een Vergaedring van Oûwe en nywe Psalmen na Creol-Sprack*, trykt hos C. Græbe i København. Udgiveren må imidlertid være J.J. Prætorius.⁹ Dennes kreolsksprogede bøger nævnes første gang i et promemoria i Generaltoldkammeret af 17.12.1827, nemlig som to bøger af sognepræsten på St. Thomas og Jan, J.J. Prætorius. Her tales om dennes hidtidige »Bestræbelser for Guds Riges Fremgang« og om trykning af et nyt oplag af den kreolske salmebog, som han

5. Missionær Kreydal, der siden blev præst på St. Thomas, skal mellem 1782 og 1786 have indsamlet penge blandt de sorte »til Trykning af et nyt Oplag af Psalmebogen, som han havde forbedret«. E.V. Lose: »Kort Udsigt over den dansk-lutherske Missions Historie paa St. Croix, St. Thomas og St. Jan«, *Nordisk Missionstidsskrift*, 1890, 1, s. 26. Der er dog ingen spor af denne udgivelse.

6. D. Martin Luther *sie klein Catechismus na veif Part*, u. st. 1770, 32 s.

7. *Creool A B Buk voor die Deen Mission na Westindien, ka skrief door Erich Røring Wold, Catechet na St. Jans*, u. st. 1770, 16 s.

8. Et lignende sammenbundet eksemplar findes i KB.

9. Johan Jacob Prætorius, præst og missionsinspektør på St. Thomas 1821-1831.

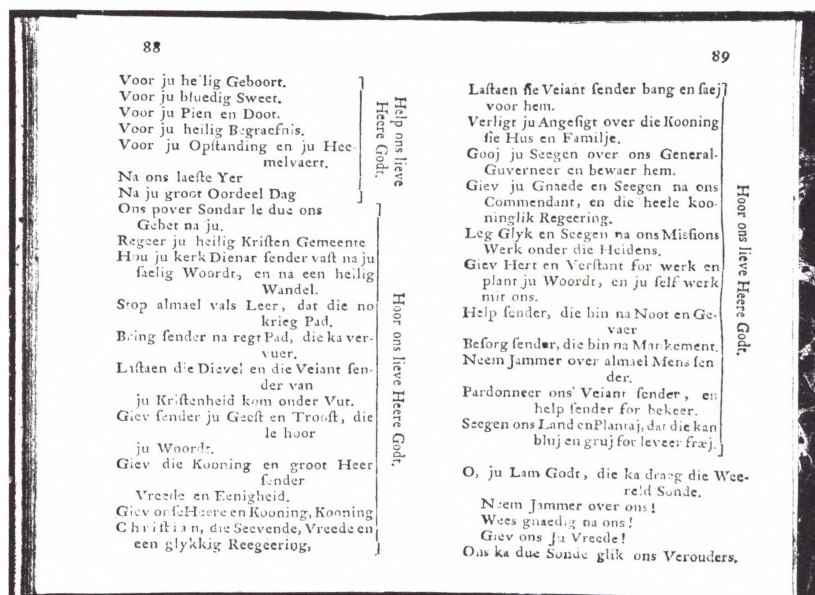

Fig. 1. Litaniet med bøn for kongen, guvernøren og missionen i A. J. Brandts 'Kreolsk salmebog eller en samling af gamle og nye salmer på kreol-sprog' fra 1799.

tidligere har besørget efter Missionsselskabets anmodning og på dets bekostning, samt Luthers liden katekismus og en lærebog, ligeledes trykt på ovennævnte selskabs bekostning. Det kan således konkluderes, at 1823-salmebogen er Prætorius' værk – og at initiativet til og understøttelsen af den er udgået fra det i 1821 af Bone Falch Rønne oprettede Danske Missionsselskab. Årsagen til, at de omtales som kun to bøger, er, at Luthers katekismus og lærebogen blev indbundet sammen. Katekismen og lærebogen må som salmebogen være trykt hos Græbe, men de findes ikke mere i 1823-udgaverne. Derimod findes andenudgaverne fra 1827. Disse er sammen med 1827-udgaven af Prætorius' salmebog trykt hos Græbe i København: *Dr. Martin Luther sie klein Katechismus ka set ower na die Creol Tael*, København, 1827 og Prætorius: *Evangelis kristelik Leering-Buk tot Gebryk na die Onderweis van die Katechesan sander na die Deen Mission in Amerika*, København, 1827. Der er en lille variation i salmebogens titel i forhold til førsteudgaven.¹⁰

10. *Creol Psalm-Buk of een Vergaedring van Oûwe en nywe Psalmen na Creol-Tael*, København 1827.

Græbe har sat salmebogen meget smukt og i lidt større i format, hvorfor den kun har 128 sider. Dermed opnåede den samme format som lærebøgerne og kunne indbindes sammen med dem, hvilket forklarer, at den ved trykningen af tredjeudgaven i 1834 omtales som et tillæg. Hele dette sæt af tre bøger tryktes sidste gang i 1834 hos Brünnich i København.¹¹

Prætorius' katekismusoversættelse og lærebog erstattede henholdsvis Kingos oversættelse af Luthers lille katekismus fra 1770 og Thorkild Lunds katekismus fra 1798. Jens Larsen hævder, at der har eksisteret en kreolsk alterbog, hvis forfatter, udgivelsestidspunkt og -sted imidlertid er ukendt.

Brandts og Prætorius' salmebøger er tematisk opbygget, begyndende med Guds ord, Kristi frelsergerning, Helligånden, boden, troens frugter, tilliden til Gud, lov- og takkesalmer, salmer til brug ved katekisation, konfirmation og bryllup, om død og opstandelse, nytårssalmer samt morgen- og aftensalmer. De er altså tematisk opbygget i nogenlunde overensstemmelse med *Evangelisk-christelig Psalmebog*, der udkom i 1798. Det drejer sig i begge kreolske salmebøger overvejende om salmer oversat fra dansk og andre sprog med anførsel af danske salmelodier – på dansk.

Særligt for de vestindiske forhold er litaniet, hvor der eksempelvis i Prætorius' udgave bedes for vor herre og konge Frederik den Sjette og dennes lykkelige regering. Desuden for den kongelige familie, generalguvernøren, kommandanten og hele den kongelige regering. Desuden bedes Gud om at forlene missionsværket for hedningene med lykke og velsignelse. Endelig bedes for, at land og plantage må blomstre og gro.

Også herrnhuterne oversatte og trykte på kreolsk: Allerede i 1761 udgav de *Liturgie, de formulieren van doop en avondmeal en sommige liederen*, altså en alter-, bønne- og salmebog, der på grund af sit dårlige sprog måtte revideres flere gange. I 1765 kom den under titlen *Gebeden en Liedern voor die swart Broeder-Gemmenten van St. Thomas*, u. st. 1765. En definitiv form fandt den med Johan Auerbachs revision i 1774 under titlen *Psalm Boek voor die tot die Evangelische Broer-Kerk Behoorende Neger-Gemeenten na St. Croix, St. Thomas en St. Jan*, trykt i Barby. I modsætning til de lutherskes oversættelser, ligger de herrnhutiske ganske langt fra det talte kreolske sprog. Herrnhuternes

11. Der kan have eksisteret nodebilag til 1823-udgaven; dette menes udgivet i facsimilie af Forlaget Acer i Danmark omkring 2000, men har ikke kunnet findes i offentlige biblioteker i Danmark.

kreolske skriftsprog var på grænsen til et kunstsprog, idet det beroede på talrige lån fra hollandsk og nedertysk – samt rummede grammatiske konstruktioner, som ikke fandtes på kreolsk.¹² Da det kreolske sprog i 1840'erne blev opgivet, udgav herrnhuterne salmer på engelsk.¹³

Udsendelserne

Arkivalierne kan fortælle et og andet om udsendelser af kreolske bøger til Øernes præster og missionsinspektører.¹⁴ I 1807 udsendtes således 902 af 912 trykte kreolske salmebøger fra København.

I 1814 dannedes Det danske Bibelselskab. Året efter henvendte de vestindiske præster sig til dette – ganske vist efter også at have forhandlet med Det britiske Bibelselskab – for at få udsendt 1781-udgaven af Det nye Testamente. Der omtaltes ved denne lejlighed også en mangel på indtil 500 kreolske salmebøger. I.P. Mynster undersøgte sagen og såede i 1816 tvivl om, hvorvidt den hollandsk-kreolske dialekt, der taltes før den britiske okkupation, stadig var forståelig for de sorte og farvede. Guvernør Oxholm mente samme år, at det kreolske var i færd med at gå af brug. Alligevel trykte Generaltoldkammeret, hvorunder Øerne sorterede, i 1819 1200 eksemplarer af Ny Testamente på kreolsk. Men de blev kun gradvist indbundet og udsendt. Bibelselskabets bestyrelse havde besluttet over fem år at bidrage med 1000 Rd. til kreolske udgaver af Ny Testamente. Guvernementet forespurgte i 1826, om pastor Ortved på St. Croix måtte uddele gratis eksemplarer af det kreolske Ny Testamente til flittige konfirmander og fattige.¹⁵ Dette bifaldtes af biskop Münster – og yderligere 200 eksemplarer gik af sted i 1827. I 1831 rekvirerede pastor Brøndsted yderligere 100 kreolske Ny Testamenter.¹⁶ Der blev herefter ikke rekvireret flere bibler, hvilket kan hænge sammen med guvernørens oprettelse af et lokalt bibelselskab i 1828. På St. Croix skete det i 1833. Dette, hvis initiativtagere var præsterne fra øens konfessioner, herunder J. Klint Bagger, ønskede at udbrede Guds ord, rent og purt, uden noter og på alle sprog. Sel-

12. Larsen, s. 102-111; 121-122.

13. *Hymns Arranged for the Communion Service of the Church of the United Brethren*, St. Thomas 1873.

14. Samtlige forhandlinger mellem guvernementet og Generaltoldkammeret og Finansministeriet findes i Rigsarkivet, Koloniernes centralbestyrelse, Kolonialkontoret, Salmebogssagen 1797-1920, kasse 922, herefter citeret som RA. 922.

15. Søren Rosbjerg Ortved var præst og missionsinspektør på St. Croix 1823-1829.

16. Andreas Christian Brøndsted var præst og missionsinspektør på St. Thomas 1831-1842.

skabet skulle påse, at der altid var et godt udbud af den hellige skrift at få til kostpris i Christiansted og Frederiksted. Det kunne også bruge sin kapital på at uddele bibler til fattige.¹⁷ I 1833 meldte pastor Klint Bagger fra St. Croix, at der nu kun var 40 eksemplarer af den kreolske salmebog tilbage.¹⁸ Generaltoldkammeret lod så endelig i november 1834 efter anmodning fra præsterne på St. Croix 1000 eksemplarer af *Dr. Martin Luthers Kathekismus og Evangelis Kristelik Leering-Buk* trykke i P.T. Brünnichs Trykkeri – og som tillæg *Creol Psalm-Buk*, 8 ark i oktav, altså Prætorius' salmebog. Der var nemlig fra øerne samme år blevet rekvireret 800 eksemplarer af den kreolske salmebog med den bemærkning, at salmebøgerne ville forblive ved kirkerne til brug for fremmede og fattige, mens lærebøgerne behøvedes til missionsmenighedens konfirmander.

I 1835 udskibedes 400 danske og 800 kreolske salmebøger samt 400 lærebøger, og allerede i 1837 var der igen bud – denne gang fra kirkeværgerne – om udsendelse af 50 danske og 200 kreolske salmebøger, men Øernes Råd kunne nu ikke anbefale, at et antal på hele 300 kreolske salmebøger, som samtidigt var rekvireret af pastor A.C. Brøndsted, blev bevilget, men nok støtte anmodningen om udsendelse af det antal, kirkeværgerne havde bedt om. Markedet var vel reelt allerede så mættet, at pastor Jens Klint Bagger på St. Croix i 1838 kunne afgive 100 kreolske salmebøger til menigheden på St. Thomas ved pastor Brøndsted.

Glæden ved disse udsendte bøger synes at have været kort, idet pastor Klint Bagger allerede i 1842 meddelte Generaltoldkammeret, at engelsk havde erstattet kreolsk, og at man derfor ikke fremover ønskede at modtage så mange bøger. Der ville næppe være brug for dem, og de kunne vanskeligt konserveres for orm og andet utøj. Samme år besvarede guvernementet Generaltoldkammerets forespørgsel om, hvorvidt man på øerne ønskede at modtage 400 eksemplarer af indbundne kreolske katekismer med lærebøger og 299 indbundne eksemplarer af kreolske bibler. Svaret blev efter forhandling med pastor Klint Bagger et nej.

Sidste salgsdato for kreolske bøger var således allerede overskredet i 1842, kun syv år efter, at man havde rekvireret store mængder af dem.

17. Man valgte generalguvernøren som præsident og et forstanderskab af viceguvernør J. Søbøtker og rådsmedlem Mouritsen. Generalguvernøren mente dog, at det Danske Bibelselskab var det vigtigste for Øerne, hvorfor det burde meddeles hertil, at den vestindiske kreds var opstået, *Vestindisk Regjerings Avis*, 9.12. 1833.

18. Jens Klint Bagger var præst og missionsinspektør på St. Croix 1829-1845.

Præsterne har givetvis ikke fornemmet, hvor hurtigt engelsk ville slå igennem som kirke- og undervisningssprog. De havde ikke kunnet forudsige guvernør von Scholtens landskolereform af 1839, der beroede på undervisning på engelsk. Den første konfirmation på engelsk blev holdt i 1846.

Det kreolske sprog havde været på tilbagetog siden begyndelsen af 1800-tallet. Der er flere årsager til, at det efterhånden helt blev opgivet. Den britiske besættelse af øerne fra 1801 til 1815 medførte en større vægt på engelsk som administrationssprog. Øerne lå i forvejen tæt ved engelske kolonier, og samhandelen med de amerikanske fristater øgedes stærkt op gennem århundredet. Slaverne og de efterhånden mange frie farvede var selv interesserede i at afkaste det sprog, der mindede dem om slavestandens fornedrelse. De opvoksende generationer havde den stærkeste interesse i at tilegne sig de hvides sprog. De hvides sprog var blot ikke det danske, da øerne ikke i overvejende grad var koloniseret af danske. Flertallet af plantere stammede fra nationer som England, Irland, Holland, Frankrig, Sverige og USA. Konsekvensen heraf var, at administrationssproget allerede før midten af 1800-tallet blev dobbelt. Alle plakater, love og referater fra Øernes råd publiceredes på såvel engelsk som dansk. Engelsk blev det nye sprog, som alle efterhånden mestrede.

Nye tider

Den lutherske menighed forblev splittet. Fra missionens dage havde der været tale om en kreolsktalende missionsmenighed, men denne var ikke gået op i den hvide, dansktalende menighed med missionens ophør i 1798. Missionen bestod fremdeles, derved at der til stadighed var en af Øernes præster, der havde titel af missionsinspektør. Naturligvis satte sproget en grænse. Men hvad skulle en sort kreolsktalende i det hele taget i en hvid dansktalende menighed? Og da den levedygtige missionsmenighed overgik fra kreolsk kirkesprog til engelsk, fulgte den lille danske, lutherske menighed ikke med. Den betjente de få danske plantere, danske embedsfolk og soldater og fastholdt dansk kirkesprog. På St. Jan, hvor der kun var omkring 100 lutheranere, holdt den sorte og hvide menighed dog siden 1855 engelsk gudstjeneste sammen.

Guvernøren på øerne fungerede som kultusminister for alle religioner og som provst for de lutherske menigheder. Den lutherske kirke kunne ikke have nogen fortrinsstilling i det flerkonfessionelle samfund. Skolevæsenet lå ikke i den lutherske statskirkes – og senere folkekirkes – hænder, men derimod i herrnhuternes. Skolernes religionsundervis-

ning måtte derfor foregå med et interkonfessionelt præg – og kunne så følges op af en konfirmation i den enkelte konfessions menighed. Til dette brug udarbejdede J. Klint Bagger i 1839-40 en almenkristen katekismus, der efter enkelte omarbejdelser anbefalede af såvel biskop Mynster som den katolske biskop på Trinidad, der havde den katolske visitation på Øerne.¹⁹ Bogen blev dog snart afløst af en gammel sag fra Oplysningstiden, nemlig Hans Jørgen Birchs lærebog i religion, der blev til *Epitome of Bible History for the Instruction of Youth* i 1846.²⁰ Også den fandt biskop Mynsters anbefaling og tryktes i flere oplag i København. Konfirmationsundervisning måtte varetages af menighederne selv, hvorfor søndagsskoler siden slutningen af 1840'erne kom til at udgøre et af de vigtigste virkefelter for alle konfessioners menighedssamfund.

Hvad den engelsktalende, lutherske menighed angik, var der således hen mod 1850 både behov for en menighedssalmebog og en søndagsskolesalmebog på engelsk. I 1846 tilsendte pastor Klint Bagger, der nu var blevet sognepræst i Fruering, biskop Mynster i København en salmesamling indeholdende 118 engelske salmer med bøn om, at den med biskoppens anbefaling kunne benyttes af de lutherske missionsmenigheder i Vestindien. Samlingen ville kunne suppleres med nogle flere, som pastor Tolderlund på St. Thomas havde oversat.²¹ Bagger kunne på grund af melodierne ikke anbefale nogen anden salmebog til brug for menighederne. Det drejer sig dels om originalsalmes, dels om bearbejdelser af danske salmer, dels om salmer bearbejdet fra engelsk. Disse er valgt fra *Psalms and Hymns of the Church of England*, *Hymns of the Protest: Ep. Church of the United States*, *Dr. Watts Hymns* og »*Liturgy and Hymns for the use of the Protestant-Church of United Brethren*«. ²² Det har vejet tungest for Bagger, at salmerne kunne synges og læses med opbyggelse, skønt de ikke er tro oversættelser af originalerne – og at de har en kristelig tone. Mynster anbefalede bogen over for Generaltoldkammeret og anså det for rigtigt, at Missionskassen betalte omkostningerne ved trykningen. Kancelliet kunne imidlertid meddele, at

19. *A catechism of scriptural truths compiled by J.K. Bagger*, New York 1841.

20. H.J. Birch: *Nye Evangelium-Bog eller kort Udtog af den bibelske Historie for Børn, især paa Landet som have ringe Evne og liden Skolegang*, København 1788 blev oversat fra dansk til engelsk af John G. Stridiron fra den episkopale kirke på St. Croix.

21. Julius Ferdinand Tolderlund, præst og missionsinspektør på St. Thomas 1843-1851. Se T.H. Erslew: *Supplement til »Almindeligt Forfatter-Lexikon«*, bd. 3, København 1868, s. 450.

22. Brev fra J. Klint Bagger af 9.6.1846 til I.P. Mynster i RA, 922.

178		179	
Table of Tunes.		Numbers.	
As a guide to find out the proper tunes, reference is here made to the corresponding Melodies of the Danish Psalms and Hymns.			
	Numbers.		
A child is born in Bethlehem . . .	30.	Dearest Jesus, we are here . . .	37. 98. 102.
(Et Barn er født i Bethlehem.)		(Søde Jesu, vi er' her)	105.
Almighty Lord, to thee we pray . .	75. 96. 143.	Dearest Lord, we come to thee . .	147.
(Af Høiheden opvunden er.)	146.	(Morgenstund har Guld i Mund)	
Be our support, o Holy Ghost . .	48. 123.	God has not turn'd away his face.	22. 26. 62.
(Mit Haab og Trøst og al Tilid.)		(Kommer til mig, søde Guds Søn)	
Blessed those who faithful prove .	59.	God, Holy Ghost teach us in faith.	42. 52. 78. 95.
(Rind nu op i Jesu Navn.)		(Gud, Hellig Aand i Tro os lær)	115. 127.
Christ rose on our sabbath-morning	97.	God's bounty like a flowing tide .	3. 5. 8. 12. 17.
(Herre, jeg har handlet lid.)		(Kom Gud Skaber, o Hellig Aand)	23. 60. 110. 132.
Christ, thy wounds and bitter passion	34. 86. 89.	Hail this day of holy pleasure . .	25. 27. 39.
(Jesu, dine dybe Vunder.)	101. 111.	(Na velas vær frisk tilmode)	120. 130.
Come, let us stand beneath the cross	31. 32. 47.	He that confides in his Creator . .	9. 10. 21. 57.
(Jesu søde Ihukommelse.)	69. 92. 117.	(Hvo ikkun lader Herren raade)	61. 66. 68. 79.
Commit thou ev'ry grievance . . .	118. 131. 138.		82. 107. 109.
(Jeg raaber fast, o Herre.)	13. 76. 88.	Jesus calls the mourners blessed .	128. 133. 136.
		(O søde Gud, din Kjærlighed)	140.
		Jesus Christ, for evermore . . .	24. 58. 65. 83.
		(Mit Barn, frygt den søde Gud)	113.
		Jesus hath done all things well .	44. 103. 112.
		(Jesu han er Synd'ra Ven)	116. 137. 145.
		Jesus, to taste thy delicious commu-	19. 41. 81. 94.
		nion	106.
		(Jesu, din søde Forening at smage)	49. 119.
		In my distress and sickness . . .	
		(Na hør ei Synden mere)	67. 91.

Fig. 2. Melodiregisteret i den af J. Klint Bagger etablerede engelske salmebog fra 1850. Det ses, at der er lagt stor vægt på, at alle salmer kan synges på velkendte danske melodier.

der ikke fandtes penge i Missionskassen, men at den kongelige kasse burde kunne lægge ud, for så at få pengene tilbage ved salg af bogen. I 1847 indhentedes tilbud fra københavnske bogtrykkere. Bogen sendtes til sproglig korrektur hos den vestindiske præst H. Hänschell og hos pastor Guldbandsen i Vester Ulslev.²³ Begge anbefalede bogen med mindre rettelser og 31.10.1848 kunne kultusminister D.G. Monrad anbefale kongelig autorisation af bogen (fig.2).

Imidlertid bragte P.A. Fenger i 1849 i *Dansk Kirketidende* 1849 spørgsmålet om en ny vestindisk salmebog på bane.²⁴ Der var nemlig rettet henvendelse til Det danske Missionsselskab om støtte til udgivelse af en engelsksproget salmebog som afløser af den gamle, mådelige, kre-

23. Hother A.S. Hänschell, præst på St. Croix 1846-1853, Andreas Frederik Guldbandsen havde en fortid som lærer ved Efterslægtens Realskole – og så var han D.G. Monrads efterfølger i præsteembedet i Vester Ulslev.

24. P.A. Fenger: »Om en paatænkt ny Psalmebog for Missionsmenighederne paa de vestindiske Øer«, *Dansk Kirketidende*, bd. 4, nr. 198, 1849, sp. 689-693.

olske salmebog. Missionsselskabets bestyrelse og dets formand, Fenger selv, var enig med de vestindiske præster, men kunne ikke støtte udgivelsen af salmebogen, da dette lå uden for selskabets formål. Nok så betænkelig var Fenger dog med hensyn til, om det virkelig var den rette løsning at lade den kreolske salmebog afløse af en engelsk. Det forekom ham betænkeligt ud fra et grundtvigsk folkelighedssynspunkt:

Men dersom det Creolske er den farvede Befolknings sædvanlige Tale-Sprog, og, for Mængden af dem, deres egentlige Modersmaal, burde man være meget betænkelig ved at bortbytte Psalmer paa denne Mundart, selv mod bedre Psalmer paa noget andet Sprog. Hvad kunde det nytte om de engelske Psalmer ogsaa forstodes, og om de vare langt fuldkomnere i Form, rigere af Indhold, naar de ikke, saaledes som de paa Modersmaalet, tiltalte Hjertet?²⁵

Selv om det skulle være sådan, at det engelske sprog nu var blevet herskende blandt den farvede befolkning, var det dog sin sag at etablere en engelsk salmebog bestående af oversatte salmer. Fenger sammenligner med den til alle tider bedste danske salmebog, nemlig Pontoppidans. Heri er oversættelserne mesterlige. Det fremmede er gennem oversætternes øre for tysk og dansk på fineste vis omplantet på dansk grund. Vil pastor Klint Bagger være i stand til at oversætte danske salmer til engelsk med den samme fornemmelse for poesi? En vestindisk salmebog bør redigeres af en »i den engelske Psalmelitteratur velbevandret, kyndig, erfaren Mand, med poetisk Sands og nøie bekjendt med Menighedens aandelige Tilstand«²⁶ – og denne burde først og fremmest udsøge sig de bedste engelske salmer. Engelske salmer bør udgøre salmebogens kerne; dertil kunne så lægges en række oversatte eller omarbejdede danske eller tyske salmer – og særligt sådanne, der i kreolsk oversættelse har været kendt og yndet i menigheden.

Fenger er altså ikke tryk ved planen om at lade den af pastor Klint Bagger etablerede salmebog udgive, men da han ikke ved, hvem der har mest indflydelse på salmebogens fremme, overgiver han sine bemærkninger til offentligheden. Én ting står for Fenger fast, nemlig at etableringen af en salmebog for menighederne i Vestindien ikke kan være en statsopgave. På den anden side kan den ikke være en menighedsopgave, da de sorte og farvede menigheder er fattige og stadig omtales og opfattes som en missionsmenighed. Men sært nok ligger det

25. Sst., sp. 690-691.

26. Sst., sp. 692-693.

jo netop i Fengers indlæg, at Det danske Missionsselskab ikke opfatter sagen som en missionsopgave.

I september måned samme år svarer pastor J.F. Tolderlund fra St. Thomas på Fengers indlæg. Tolderlund udreder ganske kort og præcist det kreolske sprogs historie i den danske koloni. Det har været et ganske udbredt sprog, som også mange hvide talte, men det er uomtvistet, at engelsk nu har fortrængt både kreolsk og dansk. Om det kreolske kan han sige, at det nu om dage knap nok kendes af de unge. Det betragtes med en vis ugunst; det er stillet i skygge af et rigt og udbredt sprog. Det tales ikke af den dannede klasse og det er nært knyttet til erindringen om slavestanden. Alle andre menigheder, katolske, reformerte og episkopale – inklusive De måhriske Brødre – er gået over til engelsk. Da Tolderlund tiltrådte embedet i 1843 begyndte han med at holde prædikener på kreolsk, men blev snart fra alle sider bedt om at gå over til engelsk. Havde man holdt fast ved det kreolske gudstjenestesprog, ville man snart have haft tomme kirker.

Nok så afgørende er Tolderlunds opregning af de faktiske forhold, hvad den engelske sprogpåvirkning angår, nemlig at »England og Nord-Amerika forsyne Øerne med Bibler, Andagtsbøger, Skole- og Læsebøger i dette Sprog; det høres i Kirkerne, det bruges i Skolerne, baade i de offentlige, og i de i de fleste Menigheder oprettede Søndagsskoler (efter amerikansk og engelsk Mønster til religiøs Underviisning).«²⁷

Ifølge Tolderlund er det netop forvirringen mellem de to sprog, der skal elimineres. Gudstjenesten holdes nu helt på engelsk, men der er stadig folk, der kun har den kreolske salmebog. Derfor lyder engelsk og kreolsk sammen under salmesangen. Hvad salmebogen som husandagtsbog angår, bruges den kreolske meget lidt. Den sorte del af menigheden benytter snarere '*Common prayer-book*' eller den reformerte eller brødremenighedens salmebog.

Hvad angår Fengers forslag om at lade de engelske salmer udgøre kernen i en salmebog, tilbageviser Tolderlund Fengers bekymring. Naturligvis vil en ny salmebog også indeholde engelske salmer – men her er dog tale om en luthersk menighed i en dansk kirke. Salmebogen er »det eneste skriftlige Vidnesbyrd, som bydes disse Menigheder«. Man bør i vid udstrækning holde sig til sit eget. Salmebogen vil ikke mangle gode oversættelser af tyske og danske salmer – og en del af de kendte og elskede kreolske salmer vil selvfølgelig blive oversat til engelsk. Endelig ville optagelse af mange engelske salmer betyde en ændring

27. J.F. Tolderlund: »Om den nye Psalmebog for de lutherske Missionsmenigheder paa de dansk-vestindiske Øer«, *Dansk Kirketidende*, 5. bd., 212, 1849, sp. 51-52.

i de melodier, der nu er blevet menigheden kære. At bytte dem ud for nye ville opfattes som et tab.

Det er interessant at se Fengers og Tolderlunds ivren for menighedens tarv. Begge argumenterer de ud fra et folkelighedsbegreb. Fenger er villig til at sælge ud af den konfessionelle egenart til fordel for styrken i modersmålsalmens poesi. Liv og ånd kan grundtvigsk forstået kun formidles gennem sand poesi. Fenger indtager altså en heterodoks position. Tolderlund vil som præst i et multikonfessionelt samfund snarere holde fast ved det særegent konfessionelle – den dansk-tyske arv – på engelsk ved siden af de brugbare engelske originalsalmer.

Helt let gik det ikke med finansieringen, nu det stod klart, at trykningen ikke kunne dækkes af det næsten tomme missionsfond. Hänschell og Tolderlund fremsatte en del spareforslag, men hovedsagen var, at bogen uden offentlig støtte ikke kunne gives gratis til de fattige. Dermed ville den finde mindre udbredelse, end den fortjente. Argumentet for dens indførelse er smukt: i de andre menigheder splitter sproget ikke blanke og kulørte. Det gør det i de lutherske, indtil man får én engelsksproget salmebog, der muliggør fælles gudstjeneste. Den offentlige finansiering støttedes dog i 1849 af den nye kultusminister J.N. Madvig. En utvetydig indstilling kom fra guvernør P. Hansen; auditør og notarius publicus Fugl fra Vestindien fulgte sagen nøje. Dog måtte guvernementet alligevel til slut påtage sig en del af udgifterne til distributionen. Der meddeltes autorisation af bogen i 1849, og den blev udgivet af C.A. Reitzel, trykt hos Bianco Luno. Ministeriet tildelte endda noget modstræbende Bagger et honorar for den. I marts 1850 afgik 2000 eksemplarer af Baggers *Hymns for the use of the Lutheran congregations in the Danish West India Islands* med skib til Vestindien.

Baggers salmebog blev aldrig populær. Den var og blev et dansk, oversat produkt på et marked, der var ved at være fyldt af store og små salmebøger fra England og USA.

Bogen på 188 sider med sine 150 numre har to hovedafsnit. Det første »Hymns of Praice (sic!) and Thanksgiving« begynder med salmer om Gud og hans egenskaber og slutter med helligåndssalmer og salmer om evigheden. Andet hovedafsnit er »Hymns of Prayer and Supplication«. Heri findes i afsnit X salmer til særlige lejligheder, såsom til Kongens pris, til kirkeindvielse og endelig til brug for søndagsskolerne to salmer. Til slut litaniet med bøn for Frederik den Syvende og hele den kongelige familie. Der ønskes krigslykke for suverænen. Desuden bedes for generalguvernøren og rådet. Der er bortset herfra ingen alter- eller bønnebog i den.

Der er ud over salmebogen bevaret en lang række salmeark og programmer, der frem til 1917 tryktes til særlige lejligheder, såsom begravelser, flådebesøg og kirkeindvielser. I flere tilfælde har man nemlig haft behov for både at afsynge danske og engelske salmer.

Efter emancipationen

Den lutherske kirkes stilling på Øerne var uafklaret efter slavefrigørelsen i 1848 og Grundlovens vedtagelse i Kongeriget. Grundloven var ikke gældende på De vestindiske Øer, der styredes ved en koloniallov. Kirken var altså en af den danske stat understøttet kirke blandt mange andre kirkesamfund, idet præsterne udnævntes og ordineredes i København. Lønnen betaltes delvist af staten, men beroede i virkeligheden på et svært gennemskueligt net af accidenser og gennem årene akkumulerede privilegier. En række embeder og kapitaler gav et vist afkast til de forskellige præster. Missionsinspektøren lønnedes således delvist af Missionsfondet, men i 1852 nedlagdes missionen endegyldigt, da missionskassen året før var tømt, og der ikke var flere at omvende fra hedenskabet. Den lutherske kirke på Øerne sorterede under enevælden under Generaltoldkammeret; den lagdes efter 1849 ikke ind under Kultusministeriet, men under Koloniernes Centralbestyrelse, der var et kontor under Finansministeriet. Dette forvaltningsorgan ville i tilfælde af teologiske spørgsmål sædvanligvis rådføre sig med Kultusministeriet eller med Sjællands biskop. Først da det efter systemskiftet i 1901 og Den vestindiske Kommissions arbejde i 1902 kom på tale at indføre folkekirkelige forhold for den lutherske menighed, blev der på Sjællands biskops vegne i 1905 gennemført en visitation ved stiftsprovst Henrik Hoffmeyer; henlæggelsen af forholdene for den lutherske kirke på Øerne til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet skete 1.4.1907. Det tilbagevendende problem var, at der ikke fandtes kapital til kirkelige aktiviteter. Missionsfondet havde udgjort den opsparede kapital, som betød, at man blot kunne rekvirere bøger fra hjemlandet. Uden dette fond og uden støtte fra Missionsselskabet var man afhængig af Finansministeriets velvilje med hensyn til, om der til stadighed fandtes en luthersk salmebog til købs på Øerne. I Danmark fandtes Vajsenhuset, der trykte oplag efter oplag af danske bibler og salmebøger, som solgtes til fordel for institutionens virke. I Vestindien måtte menighederne selv betale for trykning. I heldigste tilfælde kunne der gøres udlæg i guvernementet, den kongelige kasse eller i kirke- og fattiggasser. Den danske stat havde reelt overladt kirken på Øerne til sig selv. På et stade mellem missionsmenighed og folkekirkelig menighed.

Fig.3. Søndag formiddag efter gudstjenesten i den lutherske kirke, King's Street i Christiansted på St. Croix. Det er tydeligt, at hovedparten af kirkegængerne er sorte. Fot. P. Helweg-Larsen, Det kongelige Bibliotek.

Den sidste model var man ikke tryk ved, da den sorte del af befolkningen helst ikke skulle begynde at opfatte sig selv som »folket« (fig.3).

Set fra en lokal synsvinkel var der nu sket det, at den lutherske menighed var blevet til én menighed med to sprog. Og måske i virkeligheden på vej til at blive engelsksproget. Den lutherske mission og kirke havde taget megen farve af de calviniske og herrnhutiske kirkeordninger, hvori det ikke entydigt var præsten, der varetog menighedens tarv. Udviklingen af den alternative ordning med *elders*, *helpers* og *readers* var i 1788 blevet anset for nødvendig, da menighederne ellers ikke ville være i stand til at overleve mange og lange vakancer. Hovedhjørnestenene i menighederne var værgeskaberne. Kirkeværgerne måtte i tilfælde af vakancer organisere den fortsatte gudstjeneste og til tider forrette kirkelige handlinger, herunder især begravelser. Det kunne ofte også ske ved, at værgerne henvendte sig til andre konfessioners præster med henblik på periodisk hjælp. En anden grundpille i menighedernes daglige virksomhed var søndagsskolerne.

Man har i de lutherske menigheder siden 1852 følt, at en ny tid var oprundet. Reelt var der tale om en koloni, der var sat til salg. Afhændelse til USA var kun et spørgsmål om tid. Menighederne skulle nu

i højere grad organisere sig selv, da præsterne fra det gamle system rejste hjem. De præster, der havde virket på øerne op gennem 1840'erne, havde været besjælet af en stærk pligtfølelse i forhold til slavernes frigørelse. De var indlevede i det samfund, der var opstået under Peter von Scholtens oplyste, enevældige generalguvernement. Tolderlund, der både talte engelsk og kreolsk gik hjem til embede i Starup i 1850. Staten kunne under de nye forhold ikke garantere præster, der talte ordentligt engelsk ved deres ankomst. Og de præster, der kom, var oftest dårligt motiverede og forblev kun på Øerne i kort tid. Undtagelserne i perioden frem til 1900 er først og fremmest præsterne E. Lose og H. Lawaetz.²⁸

Enhver anden konfession var hvad salmebøger angår bedre stillet end den nye, samlede, lutherske menighed. Salmebogen skulle, som allerede Tolderlund havde fremhævet, ikke kun være en kirkesalmebog, men også en bog til søndagsskolen, til møder og til andagt. Den var det synlige udtryk for, at den lutherske kirke på Øerne var luthersk. Men kunne den kun være luthersk på danske/europæiske betingelser? Var det ikke mere relevant at orientere sig efter de lutherske menigheder i USA?

Et udtryk herfor er det, at der til Koloniernes Centralbestyrelse i 1853 indsendtes en stor petition fra de lutherske kirkers *elders* og *helpers*. De ønskede at få tilladelse til i kirken at bruge den amerikanske salmebog, som de allerede havde i brug i søndagsskolerne. Argumentet var, at Baggers var for lille. Pastor Tidemand på St. Croix støttede anmodningen, idet han karakteriserede bogen som havende en åndelig rigdom og en dyb kristelig grundtone. I dette andragende kan der anes et af mange skridt i retning af amerikanisering af den lutherske kirke på Øerne.

Københavns biskop H.L. Martensen sendte bogen til udtalelse hos

28. Emil Valdemar Lose (1834-1916) var præst i Frederiksted 1866-1871, dernæst 1871-1881 præst på St. Thomas og endelig 1881-1888 præst i Christiansted. Hans andet ægteskab fra 1885 var med Jane Marie Louise O'Maley, der stammede fra en farvet amerikansk bankdirektørfamilie. Lose var oprindeligt antaget som missionær i Grønland, men valgte Vestindien, da han ikke kunne komme i gang i Grønland. Han er blevet karakteriseret som en bestemt og aristokratisk type, der indgød stor frygt og indlagde sig stærk respekt hos den sorte befolkning, se Nedergaard, III, s. 200-201. Herman Carl Johannes Lawaetz (1864-1949) var præst i Christiansted 1889-1904. Han var af sjællandsk godsejerfamilie. Oprettede realskole på St. Croix i 1893, blev kongevalgt medlem af kolonialrådet på St. Croix og 1902 doktor på en afhandling om Brødremenigheden i Vestindien. Redigerede bladet *The Danish West-Indian* 1901-1902 i kamp mod salget af Øerne. Medlem af forretningsudvalget for Udvalget for Den Vestindiske Kirkesag og bestyrelsesmedlem i foreningen De danske Atlanterhavsoer. I 1940 skrev han sin store monografi om generalguvernør von Scholten.

kirkehistorikeren og hymnologen Fr. Hammerich, der udtalte sig positivt om den, og 24.11.1856 gaves der kongelig autorisation til, at den amerikanske salmebog, »Den af Generalsynoden for den evangelisk-Lutherske Kirke i de forenede Nordamerikanske Fristater udgivne Salmebog«, kunne *bruges* ved siden af pastor Klint Baggers autoriserede, engelsksprogede salmebog.

Gik samtlige menigheder og præster nu med ét over til den amerikanske salmebog? Tilsyneladende ikke ganske, for Baggers salmebog blev optrykt i 1856 og endnu i 1867 rekvireret i flere eksemplarer, hvorfor der med ministeriets godkendelse og støtte tryktes et nyt oplag, hvis udgifter i 1868 gjordes op til 118 Rd og 3 Sk. I 1858 ansøgte pastor Ussing i Christiansted gennem guvernementet om et beløb på 450 rd. til anskaffelse af Roskilde Konvents Salmebog til brug for menighederne og garnisonen i Vestindien. Dette beløb bevilgedes også problemløst af staten under forudsætning af, at bøgerne forblev i kirkerne.

Der er dog nok ikke tvivl om, at den amerikanske salmebog allerede var gået af med sejren. Forholdene var nu ganske simpelt ændret således, at den anvendte engelsksprogede salmebog ikke blev trykt i og udsendt fra Danmark, men var en vare, der var trykt i USA, og som på Øerne let kunne skaffes fra amerikanske bogleverandører. Dermed havde staten mere eller mindre opgivet at styre salmebøgernes indhold. Den kunne også selv afgøre sin politik med hensyn til bevilling af penge til trykning af dem. I hvert fald i første omgang. Tendensen gik nemlig mod trykning i Danmark. Guvernementet anmodede således i 1867 om, at Birchs *Epitome*, der tidligere havde været trykt i New York, måtte blive trykt i København.

I 1872 blev den vestindiske salmebog *Hymns, Liturgy, and Prayers for the Use of The Evangelical Lutheran Church of The Danish Westindia Islands* trykt og udgivet i København, men nu forsynet med alterbog (the Liturgy) og bønnebog. Bogen var for salmebogsdelens vedkommende udvalgt af præsterne Lose og Willemoes.²⁹ Lose havde oversat og bearbejdet alter- og bønnebogen. I tilbageblik skriver Lose:

at jeg vadede til over Anklerne, ja over Knæene, i Book of common prayer og i engelsk Bibel for at skaffe mig nogen Viden, gjorde Excerpter af disse 2 Autoriteter paa Kirkesprogets Omraade og dog var knusende taknemmelig for den Hjælp, jeg fik hos gamle Allen, den daværende höjt dannede, man kan vel sige,

29. Joakim Godske Willemoes var præst i Christiansted 1863-1877.

lærde, Skotte, som var Præst ved den reform. Kirke p. St. Th. Naar jeg frejdigt tør paastaa, at Manualets Engelsk var fejlfrit og smukt *Kirkesprog*, saa er det ham, der har Æren derfor. Utrætteligt kom den elskelige Mand til mig i Præstegaarden p. St. Th. og sad med mig i lange og mange Timer bøjet over mit Manuskript og mine Excerpter, Dag efter Dag. Og naturligvis lærte jeg meget imedens. Jeg tør maaske tilføje, at Allen havde været længe nok paa St. Th. til ogsaa at være kendt med Dansk, saaat han i alt fald nogenlunde forstod f. Ex. vore Collector.³⁰

Bogen blev sendt til forhandling hos Kultusministeriet og Sjællands biskop, der vurderede, at der »ej udfordredes Autorisation«, da den kun indeholdt bidrag af den i Nordamerika udgivne salmebog, som var autoriseret ved kongelig resolution af 24. november 1856 samt fire salmer fra den danske salmebog. Salmebogen blev netop blot tilladt til brug, ikke autoriseret som sådan, idet danske myndigheder næppe kunne autorisere – eller nægte at autorisere – en salmebog, der var i brug i lutherske menigheder i et andet land.

Salmebogen består af tre dele, »I. Hymns selected from »Hymns Original and Selected for Public and Private Worship in the Evangelical Lutheran Church. Philadelphia 1868.«³¹

Den begynder med salmer om skriften, Guds egenskaber, Treenigheden, Menneskets fald, troen på Jesus Kristus, troen på Helligånden, Evangeliet og dets kald, boden, bøn om nåde, frelsen ved Kristus og den kristne erfaring. Derpå følger nådens midler, kirkens og Kristi kongedømme, salmer til særlige lejligheder, om døden, opstandelse og dom, evigheden og til sidst bortsendelses- og takkesange. I alt 520 numre på 436 sider. I parentes er den enkelte salmes nummer i den originale amerikanske salmebog anført. Den rummer fire salmer fra Klint Baggers salmebog, nemlig Wexels' »The gate make wide, the door make high« (Gør døren høj, gør porten vid), Grundtvigs »A child is born in Bethlehem« (Et barn er født i Bethlehem), Bruns »Spirit most holy, descend from thy heaven« (Ånd over ånder, kom ned fra det høje!) samt Hygoms »Jesus, to taste thy delicious communion« (Jesus, din søde forening at smage).

30. Brev af 21.10.1906 fra E. Lose til H. Hoffmeyer, Udvalget for den Vestindiske Kirkes sags arkiv, Landsarkivet for Sjælland.

31. Der må være tale om en udgave af General Synod's salmebog *Hymns, selected and original for public and private worship*, der første gang udkom i Gettysburg/Philadelphia i 1828. Se: Louis F. Benson: *The English Hymn. Its Development and Use in Worship*, NY, 1915, s. 416-419.

Anden del med egen paginering er »II. The Liturgy containing the Established Formulas for Public Worship« samt »III. Prayers for Individuals and Families«, i alt 254 sider. Perikoperne følger helt igennem den danske alterbog, kollektterne er ligeledes oversættelser af Veit Dietrichs i Baggers Alterbog. Dog er der indføjet særlige bønner til brug ved Reformationsfesten, ved nadver, ved lysning og i tilfælde af tørke samt takkebøn for regn. Ritualerne er vedføjet forklaringer, især ret udførligt om barnedåb og om forældrenes forpligtelser ved hjemmedåb. Menighedstugten gennem ældste og hjælpere slår igennem ved nadverforberedelsesritualet. Desuden forefindes Jesu Kristi lidelseshistorie. I bønnebogen bemærkes især bønnerne til brug under orkan og jordskælv. Rent praktisk er det svært at forestille sig, hvordan præsterne har klaret sig med den alterbog, der er indeholdt i salmebogen. Den har en meget lille og tæt sats. Desuden fandtes der ikke en egentlig, engelsksproget ritualbog. Naturligvis har man ikke kunnet trykke en alterbog i stor sats og en ritualbog til brug ved kun højst fem kirker.

Måske var det problematisk, at ministeriet og biskoppen havde bifaldet brugen af bogen i sin helhed, nemlig ikke kun salmebogsdelen men også 2. og 3. del af bogen, alter- og bønnebogen. Dog under den forudsætning, at præsterne efter senest fem år skulle fremkomme med ændringsforslag og et fornyet andragende om autorisation. Spørgsmålet er dog, hvor megen indsigt i vestindiske forhold disse hjemlige autoriteter havde. I 1877 indkom der til Finansministeriet et af samtlige lutherske præster indgivet forslag til rettelser og tilføjelser til liturgien og en anmodning om endelig autorisation. Dette oversendtes til Kultusministeriet. I skrivelse til guvernementet af 14. juni 1879 meddeltes det, at biskoppen over Sjællands Stift samt provst B.J. Fog »savner den fornødne Sagkyndighed til at kunne bedømme ikke blot Sprogets Reenhed, men navnlig den saa vigtige kirkelige Stil i Arbejdet«. ³² Der kunne som følge af biskoppens betænkelighed ikke meddeles udtrykkelig autorisation, men der meddeltes samtykke til, at bogen fremdeles indtil videre benyttedes af præsterne ved den gudstjeneste, der foregik på engelsk. Der burde foretages ændringer og rettelser i bogen, men autorisation kunne der først være tale om ude i en fjern fremtid. Autorisation ville ikke være aktuel, før der forelå væsentligt ændrede forhold. Enhver forandring i det omtalte værk måtte dog have Finansministeriets billigelse.

Svaret af 1879 om fremtidige ændringer var imidlertid blevet irrelevant, da 1872-udgavens restoplæg blev ødelagt ved oprøret i 1878. Man

32. RA, 922. Skrivelse af 14.6.1879 (ad Vestindiske Journaler 1879, nr. 476).

skred derfor straks til at genoptrykke 1872-udgaven i uændret form. Den udkom i 1880. Helt uændret var den dog ikke. Papiret var dårligere. Den havde fået ny titel, nemlig *Lutheran Manual of Hymns, Liturgy, and Prayers. 2^d Revised and Enlarged Edition*. Det kan ikke længer ses, at det er en salmebog indrettet til brug på De dansk-vestindiske Øer. Antallet af salmer er det samme. Dog havde pastor Lose til bogtrykkeren indsendt en række mindre rettelser i liturgi- og bønnebogen; på s. 151f mere vidtgående, idet han her indførte ritualet for mødres indledning i kirken. Det skyldtes de mange børnefødsler uden for ægteskab. Det i Danmark forældede ritual for barselskvinders introduktion kunne i Vestindien give præsten mulighed for at lægge moderen på sinde, hvad hun skyldte Gud, sin mand og sit barn. Der var endvidere blevet tilføjet en påskeliturgi samt litaniet med bøn for Christian den Niende. I bønnebogen var Kong Davids syv Bodssalmer tilføjet.

Kirkerne havde ikke råd til at købe hele oplaget, hvorfor guvernementet tilstod dem et rentefrit lån af St. Thomas' Fattigkasse. Dette ville så ved salg kunne betales tilbage i løbet af et års tid.

Nu også med tillæg?

3.9.1886 indsendte pastor Lose i Christiansted og sognepræsten på St. Thomas, H. Johansen, forslag til guvernøren om indførelse af et tillæg til salmebogen. Dette var tydeligvis formuleret af Lose selv. Lose var som altid yderst ordrig og velformuleret; hans mange andragender er en fin kilde til livet i menighederne og til en dansk – men vestindisk gift – sognepræsts mening herom.

Udgangspunktet for hans andragende var, at der i Danmark var blevet indført en ny tekstrække. Skulle de vestindiske menigheder holde skridt med udviklingen i folkekirken i moderlandet, måtte der foretages noget. De nye prædikentekster kunne købes af enhver i Danmark, men ikke i Vestindien, hvor der ud af en befolkning på 33.763 fandtes 4862 lutheranere og heraf kun ca. 200 dansktalende kirkegængere. Kirkerne i Vestindien havde ifølge Lose som følge af sammenbrud i indtægtskilderne ikke midler til at trykke noget som helst, men Loses forslag var, at den nye tekstrække skulle trykkes i et engelsk salmebogstillæg. Lose henholdt sig til pålægget af 1871 om indsendelse af ændringsforslag til salmebogen, og han gjorde opmærksom på, hvorledes dette ikke kunne efterkommes, da man i 1880 i hast måtte optrykke salmebogen. Det var egentlig først nu, pålægget om indsendelse af ændringer kunne gennemføres. Loses plan var dog større, nemlig at etablere et egentligt salmebogstillæg til de engelsktalende menigheder:

Vanskelighederne ved at tilvejebringe en Samling af Psalmer for Missionsmenighederne ligger i, at de lutherske Lande i Europa ikke tale Engelsk, at Psalmerne altså kun kunne faaes fra Amerika, at vi kommer herud aldeles ubekiendte med amerikansk Psalmelitteratur og først lidt efter lidt, ofte sent, ikke saa sjelden slet ikke, komme i berøring med den under vort Ophold her. Men i Amerika var den lutherske Psalmesang i mange Aar langt tilbage, og dog havde man i disse Menigheder været saa fuldstændigt afhængig af Amerika, at den Psalmebog, som i 1872 afløstes af den nuværende, var fra Philadelphia. Af Pengehensyn indskrænkede man sig til at lade vor Bog af 1872 være et uddrag af denne Philadelphia-Samling, uagtet den kun indeholdt faa og slette Oversættelser af lutherske Psalmer, men for Resten som de fleste andre af dens amerikanske Lige paa den Tid væsentligt var fyldt med anglikanske Psalmer med disses Versemaal og Melodier. I de forløbne Aar har den lutherske Psalmodi i Amerika taget et stort Opsving, slette Oversættelser ere afløste af gode, en mængde nye og gode ere fremkomne, selve hiin Philadelphiabog er bleven kasseret.³³

Hvad man ikke kunne i 1872, ville man ifølge Lose kunne nu, nemlig udgive et tillæg på ca. 280 salmer især på Berggreens melodier. Melodihensynet var vigtigt, da danske især ved højtiderne besøgte missionsmenigheden, og det da ville være ønskeligt, at de danske kunne synge med på deres kendte melodier. Lose taler altså for udgivelse af et salmebogstillæg. Det ville ganske vist have været bedre og lettere at lade den gamle salmebog erstatte af en ny, men da den nuværende salmebog fra 1880 er helt ny, lader det sig ikke gøre. For først om ca. 5 år vil restoplaget af den være bortsolgt – og gælden afbetalt. Desuden er det afgørende, at tillægget kommer på samme forlag som salmebogen, da de, når der skal trykkes nye, kan arbejdes sammen.

Lose anfører koloniernes andenrangsstatus i forhold til moderlandet og de nybrud, der sker der:

For de grønlandske Menigheder virkes der ingen Fare ved Proselytmageri fra Romersk Katholske og Anglikanere, i det høieste i ringe Grad fra Herrnhuterne (ligesom hos os), men vore Menigheder bygge og bo sammen med en overvældende Majoritet af Anderledes troende, og som bekendt er Luthers Katekismus

33. RA, 922, Skrivelse fra Lose til Guvernementet 3.9.1886.

forbudt i vore Skoler. Vort lille Samfund er ligesaafuldt som de grønlandske et Missionssamfund (de mähriske Menigheder herude, der bestaa af akkurat de samme Befolkningselementer som vore engelske Menigheder, hævder sig stadigt Navn af Mission); der findes ikke flere Hedninge ved de danske Colonier i Grønland end i Vestindien; men der er gjort mindre for os. En nyudnævnt vestindisk Præst maa rejse til sine Menigheder uden at kunne hjemme faa hverken deres Katekismus eller Ritualer endog blot til købs. Men netop fordi dette lille Samfund staa saa isoleret, har det voldt store Vanskeligheder naar en Forandring skulle ske. Og dette træder stærkt frem i et Tilfælde som det foreliggende, hvor Talen er om at faa en Bog trykt, der ligesaa lidt kan vente et Marked udenfor sin lille Kreds som en grønlandsk Bog; thi vi ere de eneste engelsktalende Menigheder i den danske Kirke ... Da vore smaa Boghandlere selvfølgelig kun holde sig forsynede med de mest kurante Artikler, kan der paa Øerne ikke faas en luthersk Andagtsbog tilkjøbs, hvorfor de lutherske Huse ogsaa vrimle af episkopale og Hernnhutiske Bøger. Den eneste lutherske Bog indenfor vort engelske Kirkefolks Omraade er Psalmebogen og Katekismen (denne sidste forskrives fra Amerika).³⁴

Loses argumentation er meget udviklet. Ideen er, at man sagtens kan trykke den nye tekstrække og ændringerne i skriftemålet af 26.8.1885. Med de erfaringer man har med trykning af de to eksisterende salmebøger, bør der trykkes 1500 eksemplarer, der bør være indbundne. Han anslår udgiften ved trykning heraf til 480\$. Dog ville trykningen af den nye perikoperække hurtigt medføre et behov for dertil passende salmer. Det kan faktisk slet ikke betale sig at trykke de to bøger særskilt. Man bør med det samme etablere en række engelsksprogede morgen- og aftenbønner samt en samling af ca. 280 salmer. Endelig indfletter Lose følgende salut:

Politiske Betragtninger høre maaske ikke hjemme her. Men vi ville dog ikke tilbageholde den Bemærkning, at det ikke er uden politisk Betydning, om man føler sig tilpas i vore Missionsmenigheder eller om det føles og ses, at kirkeligt Fremskridt der er vanskeligere end i Frikirkerne. Thi det er sikkert nok, at disse Menigheder danne den loyaleste, den mest dansksindede Del af den farvede Befolkning og gennem deres danske Præster føle sig nærmest af

34. Sst.

alle sluttede til Regjeringen og Danmark, for hvilket de ogsaa ofte nok, især paa St. Thomas, høre ilde af de andre.³⁵

Lose udbeder sig velvilje med hensyn til den økonomiske løsning af et problem, der er opstået med indførelsen af de nye tekster i hjemlandet. Guvernementet bedes undersøge støttemulighederne i Danmark.

Guvernementet udbeder sig manuskriptet til bogen, men Lose må 13.9.1886 svare, at det ikke ligger i en præsentabel skikkelse. Nogle salmer har han fra lånte salmebøger, andre er klippet ud af amerikanske kirketidsskrifter, mens nogle er originale. Han udbeder sig et halvt år til at udarbejde forslaget. Dette accepterer guvernementet, idet det indtil videre stiller sagen i bero.

Allerede juledag 1886 fremsender Lose sit manuskript med mange bemærkninger. Det har på grund af versemålene været sværere end som så at overføre de engelske salmer til danske melodier. De engelske melodier har han ikke villet bruge, da de ikke kan anses for kirkelige. Ganske vist har han kunnet bruge ældre lutherske og herrnhutiske salmer fra amerikansk tradition, men også i disse tilfælde er der gjort vold imod dem for at tilpasse dem de engelsk-amerikanske melodier. I det hele taget er melodiregisteret det, Lose ifølge eget udsagn har arbejdet mest med. Sangere og organister vil kunne reducere antallet af melodier. Men på den anden side er der i Vestindien tale om en befolkning, der let opfanger melodier. De fleste kender melodierne fra *Sankey's* og søndagsskolernes salmebøger.

Lose opgiver hvilke salmer, han selv har forfattet, og hvilke han har skrevet omkvæd til eller helt omarbejdet. Med hensyn til de nye perikopetekster må han dog nu indrømme, at de i Danmark ikke er obligatoriske i streng forstand, hvilket i forslaget til alterbogen antydes af ordene »may be used«. Det var ellers hele kernen i hans argument for udarbejdelse af bogen.

Et særligt afsnit, »Anthems o.s.v.« er begrundet i, at koret sædvanligvis sang en »anthem« under tavlens ombæring, samt brugen af liturgiske gudstjenester på de to orkanbededage. Ordene er så godt som alle skriftord, og melodierne af Berggreen, Hartmann, Kalhauge, Jung og Rung.

Guvernementet sendte forslaget til udtalelse hos skoledirektør O.F. Bache på St. Thomas, der i sit svar afviste Loses argumentation ud fra indførelsen af en ny tekstrække i Danmark. Enhver kan ifølge Bache

35. Sst.

købe et Ny Testamente – indbundet – for 10 cents. Det må række. Skoledirektøren underminerer aldeles Loses nationalt-romantiske forestillinger om melodivalget:

Om Psalmernes religiøse Værd skal jeg ikke udtale mig, men den stærke Vægt, der er lagt paa Valget af Psalmemelodierne som en væsentlig Del af Begrundelserne forekommer mig at bero paa en fuldstændig Misforstaaelse. Pastor Lose siger, at den overveiende Mængde af engelske Psalmer ikke kan bruges, fordi de bevæge sig gennem faa Versemaal, hvis melodier i de allerfleste Tilfælde ere alt andet, end hvad vi forstaa ved »kirkelige«. Men hvem er de »vi«? Det er ikke Folk af den germansk-gothiske Race, for hvem den Form for Kirkesangen, som har faaet et udtryk i de danske og tyske Psalmemelodier, er naturlig, men netop den samme Race som den, der deltager i de andre protestantiske Kirkesamfunds Gudstjeneste, hvor ingen vilde falde paa at finde de omtalte Melodier ukirkelige. De i Danmark brugelige Psalmemelodier har formentlig for en stor Del deres Betydning netop paa Grund af deres Slægtskab med Folkeeiendommeligheden og kun i ringe Grad paa Grund af et deraf uafhængigt særligt Slægtskab med den lutherske Konfessions Væsen.³⁶

At tro, at man sætter et frugtbart skel til andre konfessioner med en »dansk« salmebog er en illusion, da forskellen ikke er tydelig og desuden beror på tilfældigheder

... idet de enkelte Individets Fordeling mellem de forskellige Kirkesamfund kun kan tilskrives tilfældige Omstændigheder som Familietraditioner, de enkelte Præsters Personligheder o. lgn., og altsaa neppe bør yderligere skjerpes ved kirkelige Foranstaltninger, der ellers er uden religiøs Betydning, saaledes synes i hvert fald den lutherske Kirke at måtte blive den tabende, naar den af den Grund faar Psalmer af almindelig religiøs Værdi fortrængte af mindre værdifulde Efterligninger af Psalmer fra den lutherske Kirkes Hjemsted.³⁷

Skoledirektøren vil altså ikke umiddelbart anbefale bogen. Han mener, at den femårige høringsperiode bør tage sin begyndelse nu; at Loses forslag kan udgøre en del af disse overvejelser, men at værket til sin tid bør gennemlæses af en person med engelsk som modersmål.

36. RA, 922, O.F. Baches responsum af 5.1.1887.

37. Sst.

Guvernementet svarer derfor i 29.1.1887 på Loses spørgsmål, nemlig at en salmebogsrevision er ønskelig, og at der ved indsamling i menighederne over en periode på 4-5 år sikkert vil være midler, der kan begrunde yderligere offentligt tilskud. Man ser ikke et problem i, at menighedsmedlemmerne tager deres Ny Testamente med i kirken, hvis de gerne vil følge med i præstens oplæsning af dagens tekst. Hvad selve Loses udkast til tillægget angår, meddeler guvernementet, at det ikke besidder den fornødne sagkundskab og derfor fremsender det til kirkestyrelsen i København.

Lose spiller det høje spil i sit svar til guvernementet af 15.2.1887; det forspilder en chance, da der ikke vil være præster med erfaring og vilje til at gøre arbejdet inden for en overskuelig fremtid. Den anden mulighed, der gives, er at

... adoptere en af de mange amerikansk-lutherske Bøger. Denne Tanke er upraktisk. Vi slap alligevel ikke for at trykke Manualets og Tillæggets prosaiske Del ... og da Begrebet Høimessesalme er ubekjendt i de amerikanske Bøger, der ere komne mig for Øie, vilde der saaledes forspildes et Gode, som vi efter vor Kirkeordning have, og som enhver Menighed med kirkelig Sands veed at vurdere. Istedetfor dem vilde vi faa i Massevis af Psalmer, som vi ingen Brug have for, om Vinter og Sne, om præstevalg og Valg af andre Kirkeembedsmænd, Synodepsalmer, Psalmer om »our glorious land of liberty« o.s.v., o.s.v., for ikke at tale om den prosaiske Del af disse Bøger, hvoraf ikke en Tøddel vilde være brugelig hos os.³⁸

Lose forlanger sit forslag underkastet kirkemyndighedernes bedømmelse og sproglig kritik. Revisionen af den gældende og etableringen af en ny salmebog bør ifølge Lose ikke begynde, før hans tillæg enten er approberet eller forkastet.

Guvernementets svar falder prompte den 23.2.1887: det lån, der allerede er optaget i St. Thomæ Fattigkasse til tilvejebringelse af den forrige salmebog ikke er tilbagebetalt i overensstemmelse med de betingelser, hvorunder det ydedes, derfor kan der ikke godt være tale om optagelse af nye lån. Guvernementet kræver sikkerhed for lån – enten ved subskription blandt menighedernes medlemmer eller ved personlig kaution af menighedens ansete medlemmer. For at lånet kan være rentefrit, kræves såvel ministeriets samtykke som guvernementets løfte. Det understreges atter, at guvernementet ikke ser noget diskrimine-

38. RA, 922, Loses svar af 15.2.1887.

rende i at lade en fortegnelse over de nye prædikentekster trykke – og lade menigheden medbringe deres Ny Testamente i kirken.

Guvernementet tilstiller samme dag Finansministeriet en skrivelse om, at Loses manuskript bedes forelagt kirkestyrelsen og at det, da pastor Lose egenhændigt har indsat af ham selv digtede dele i de engelske salmer, forelægges en kompetent autoritet i det engelske sprog til teknisk bedømmelse.

Biskop Fog forholder sig i skrivelse af 9.11.1887 overvejende positivt til Loses tillæg.³⁹ Han mener, at oplaget af den eksisterende salmebog kan holde otte år ud i fremtiden. Det vil kun være en ringe udgift at udgive tillægget, og biskoppen anbefaler, at man overdrager pastor Lose omsorgen for trykningen m.m., da denne netop (november 1887) opholder sig i København. Fog mener, at Finansministeriet bør sende korrekturen til den mand, som det selv finder mest egnet til bedømmelse af det metriske og øvrige tekniske. Sagen går sin gang mellem Finans- og Kultusministeriet. Med hensyn til sproglig bedømmelse udvælges af Kultusministeriet professor Stephens, der antages at kunne udtale i det mindste et almindeligt skøn over, om arbejdet kan anbefales til at støttes.⁴⁰

Lose var i mellemtiden tiltrådt embede i Skeby på Fyn, og 27.7.1889 rykkede han for svar fra Koloniernes Centralbestyrelse, idet han var bekendt med, at sagen havde vundet bifald hos Sjællands biskop. Kontorchef J.M.B.C. Ellermann meddelte da i et notat, at justitsråd Jonquières⁴¹ omtrent et år tidligere havde oplyst, at han fra professor Stephens havde modtaget »en Erklæring over Forslaget af en saadan Beskaffenhed, at Justitsraad J. krympede sig ved at lade den gaa videre«. ⁴² Centralbestyrelsen svarede derfor to dage senere Lose, at man på trods af gentagne forespørgsler ikke havde hørt noget om sagen fra professor Stephens. Men Lose bed sig fast som en burre og forlangte i en henvendelse til Kultusministeriet, at man lod ham se professor Stephens' udtalelser. Der gik nu en del korrespondance mellem ministerierne og biskoppen. Sagen endte med, at aktstykkerne tilsendtes pastor Lose.

39. Bruun Juul Fog var i 1884 blevet Sjællands biskop.

40. George Stephens, 1813-95, folkemindesamler og runolog. Født i Liverpool, dansk indfødsret i 1854. 1855 professor i engelsk ved Københavns Universitet. Medlem af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie. Tog i 1853 initiativ til komiteen bag bygningen af den anglikanske kirke i København. Den opførtes i 1885-87, og heri findes kirkeruder til minde om Stephens og hans hustru.

41. J. de Jonquières 1815-1890, siden 1848 kontorchef i Kultusministeriet og i flere perioder departementschef.

42. RA, 922, notat af 6.8.1887.

Stephens' kritik fra marts 1888 er sønderlemmende. Den er forfattet i 10 punkter, hvoraf de første lyder:

1. For the purpose aimed at by the excellent compiler, I think the Ms. a failure;
– it cannot be used as it stands.
2. The reason is, that most of the proposed hymns etc. seem to me unworthy of being used in the service of the Danish Church.
3. Thus a large number – about 2-thirds – have by me been rejected; not from caprice, but as laboring under *one* or *more* of the following faults
They are poor in meaning;
or weak in expression;
or in imperfect or broken English, or have rimes or particular words too bad to be excused;
or are largely made up of what is called wooden common-places or religious twaddle, sometimes even are mere rubbish;
or may be well fitted for private devotion, but not for public worship;
or are unbecomingly long.

Biskop Fog mente allerede i 1888, at professor Stephens' bedømmelse var for hård – og at det måtte være muligt for Løse ud fra Stephens' erklæring at foretage rettelser, men han indser nu, at Finansministeriet ikke kan yde nogen støtte på det givne grundlag. Dette bekræftes af Finansministeriet 6.9.1889 og meddeles pastor Løse i Skejby.

Det er umuligt at forholde sig til sagen selv, idet salmebogsmanuskriptet er udtaget af sagens akter. Stephens' minutiøse kritik og Løses specificerede svar findes. De henviser begge til forslaget salmenummer, men det er i langt de fleste tilfælde uden manuskriptet rent gæteri, hvilke salmer det kan handle om. Tendensen derimod kan man ikke være i tvivl om.

Løse behersker sig i sit svar. Der er ikke tale om en episkopal salmebog med denne kirkeafdelings poetiske mesterværker, men om en luthersk. Skal man have lutherske salmer på engelsk, må de i de fleste tilfælde være oversatte. Desuden må man tage vestindiske forhold i betragtning. Brugbarhed, tålelig brugbarhed, er det, der kan forlanges. Det glæder Løse, at den prosaiske del af salmebogen findes fejlfri. Ud af 150 salmer har 105 fundet nåde for professor Stephens' øje. Rettelserne i Stephens' liste er i de fleste tilfælde aldeles irrelevante. Deri må man give Løse ret. Stephens har ofte foretaget i rettelser i salmer, der faktisk er forfattet på engelsk og kastet sig over mindre afskrivningsfejl. Han retter konsekvent

det amerikanske til engelsk. Lose anmoder om, at sagen tages op igen af folk, der er bekendte med vestindiske forhold. »Subsidiært tillader jeg mig at anmode paa, at de af Prof. Stephens accepterede Dele af Bogen med Tilføjelse af enkelte af ham forkastede, men aldeles uundværlige Psalmer ... autoriseres til Brug, dog ikke uden Ordet »Lutheran« paa Titelbladet, ikke med den paa Øerne ukjendte Retskrivning og ikke med Formen Saviour istedenfor Savior – og – at de fornødne Skridt derefter maatte blive taget til at skaffe Midler til Trykningen.«⁴³

Centralbestyrelsen meddelte, at man agtede at lade pastorerne Willemoes og Vater i hhv. Fuglse og Hunseby gennemlæse 50 af de af professor Stephens forkastede salmer.⁴⁴ Desuden at Sjællands biskop havde ytret sig tvivlende om hensigtsmæssigheden af at indføre den nye tekst-række i Vestindien. Det stillede i maj 1890 i udsigt, at en autorisation af det reducerede tillæg ville kunne komme på tale. Det var biskop Fog, der nu ønskede tillægget reduceret til kun 50 salmer, og det var derfor, man bad Lose sende 50 af salmerne til Willemoes og Vater.

Lose fremsendte imidlertid nu yderligere 50 salmer, der sammen med de 105 kunne censureres af »Dhrr. Præster Vater og Willemoes«. 2. 9. 1890 svarede de to præster, at de havde tilladt sig af melodihensyn at forkaste fire af de 105 af Stephens accepterede salmer. Derudover udtrykte de deres anerkendelse og glæde ved værket, der på det stærkeste anbefalede taget i brug. Især anmærkedes positivt optagelsen af 12 højmessesalmer til den nye tekststrække.

22.1.1891 bifalder Fog tillægget, men kvier sig ved autorisation, da selve salmebogen jo ikke er autoriseret. Finansministeriet bør blot tillade dets brug indtil videre. Biskoppen overlader besørgelsen af trykningen til Lose og anbefaler et honorar. Lose tillader sig at antage, at trykningen vil blive betalt af det offentlige, og at man kan forhandle sig frem til den billigste løsning. Samtidig udbeder han sig sit manuskript til omarbejdelse. Med hensyn til pengespørgsmålet går sagen i syltekrukken.

Kontorchef Ellermann tænker praktisk, at de 1500 eksemplarer bør trykkes i salmebogsformat, således at de kan indbindes i de 430 eksemplarer af salmebogen, som Bianco Lunos trykkeri endnu har liggende i materie. Så sparer man da 430 indbindinger. Med de 171 nye salmer og ændringer i den prosaiske del, er der tale om ni ark.

Centralbestyrelsen havde bedt Guvernementet undersøge, om der kunne optages lån i kirkekasserne, eller om der kunne ydes bidrag af disse kasser. Det kunne kirkerne ikke, svarede det fra guvernementet i juli

43. RA, 922, Brev af 3.11.1889 fra Lose til Finansministeriet.

44. Daniel Christian Vater var præst i Frederiksted 1858-1866.

1891. Det var småt med penge, så guvernementet foreslog, at pastor Lose overgav sagen til en boghandler. Ellermann var ikke meget for at vise Lose de vestindiske menigheders temmelig kølige stilling til sagen. Lose konstaterede slukøret, at man nok måtte lade en boghandler udgive tillægget med den fordyrelse, dette medførte. Men sagerne gik langsomt, ministeriet nølede, Lose ønskede sagen fremmet, da bogen gerne skulle være gæve til kirken i Frederiksteds 100-års jubilæum. Biskop Fog mente, at det var sin sag med alle de tillæg, man nu så. Det var mestendels præstetiltag, ikke menighedsønsker. Det var derfor udmærket, at man forespurgte menighederne i Vestindien. Hvis nogen præst ønskede Loses tillæg, kunne han selv indføre det al den stund, det jo netop havde fået ministeriel tilladelse til at benyttes. Lose kunne altså gå i gang med at lade det trykke, skønt det nu var synd for ham, hvis han skulle lide økonomiske tab på sagen – som Fog udtrykte det i februar 1892. Lose takkede hjerteligt for autorisationen og dermed gled sagen ud af ministeriets hænder.

Hvor blev folket af?

Det mærkelige er, at tillægget åbenbart aldrig blev trykt. Det findes ikke i biblioteker eller bogfortegnelser. Forklaringen gives først mange år senere, i 1906, af Lose i et brev til Henrik Hoffmeyer:

De veed, at jeg i sin Tid, da jeg ved langt Ophold derude var bleven langt bedre kendt med engelsk og amerikansk Psalmelitteratur end i 1870-71, da Manualet udarbejdedes, fik kgl. Autorisation paa et af mig lavet Tillæg til Manualet, men – til Lykke för Trykningen – fik den Meddelelse fra pastor Heje, at han var tilfreds med Manualet som det var, at jeg som ikke længere vestindisk præst (NB jeg havde skrevet Tillægget derude, men Approbationen kom først, efter jeg var ansat her) havde at entholde mig fra at stikke Næsen i vestindiske Affærer, hvilket han nok skulde vise mig; thi han skulde sørge for, at ikke eet Exemplar af Tillægget blev solgt i WE [Westend = Frederiksted], og aldrig skulde en af dets Psalmer blive sunget i Kirken. Med den Viden turde jeg hverken overgive Tillægget til en Bogtrykker eller Boghandler, og at Kirkerne derude ikke som ved Manualets 2 første Oplag vilde, efter en Agitation som den, Pastor Heje ufejlbarligt vilde sætte i Gang, bekoste Trykningen, var jo klart nok.⁴⁵

45. Brev af 17.10.1906 fra E. Lose til H. Hoffmeyer i Udvalget for den Vestindiske Kirkesags arkiv, Landsarkivet for Sjælland. Johan Gotfred Heje var præst i Frederiksted 1889-1897.

Brevet omhandler Loses tilsagn om at læse korrektur på tredjeudgaven af salmebogen, men han sørger på dette tidspunkt for at komme en eventuel mistanke i forkøbet, nemlig at han skulle smugle noget af sit eget tillæg ind i den nye udgave af salmebogen:

En Frygt i saa Henseende behøver De ikke at nære. De var nok saa venlig derude at gaa paa Spor efter Manuskriptet til Tillægget og fandt intet. Om Heje har brændt Barnet i Vuggen? En renskreven Kladde ejer jeg ikke engang, saa vidt jeg veed.⁴⁶

Ministeriet har muligvis udsendt originalmanuskriptet til pastor Heje, der aldrig har returneret det. Lose har tilsyneladende vidst, at det var borte og bedt Hoffmeyer om at lede efter det ved dennes visitats på Øerne.

Sagen afslører et problem, nemlig at Kultusministeriet var ganske generøst med tilladelse af tillæg, men at det ikke var tilbøjeligt til økonomisk at støtte andre end dem, der officielt blev tillagt *Psalmebog for Kirke- og Husandagt*. Når Mau, Rørdam, Fenger eller andre præster etablerede tillæg, kunne de være sikre på også at få dem afsat, da menighederne i modsat fald ikke kunne synge med på salmerne. Der har været lokal opbakning i de vakte menigheder for indførelse af disse tillæg.⁴⁷ En sådan garanti gaves aldrig i de såkaldte vestindiske missionsmenigheder. Tvært imod viste de en relativ ligegyldighed. Og når så præster som Heje direkte ville modarbejde det, var udgivelse en reel umulighed.

Loses initiativ til ny salmebog og hans store arbejde med at skabe et tillæg til den er et udpræget præstetiltag. Tillægget er i hvert fald ikke vokset ud af et menighedskrav, men er formuleret af en af dem, der føler sig som menighedens naturlige ledere, sognepræsterne. Det er typisk for den mistillid til de sorte, der indfandt sig i sidste halvdel af 1800-tallet. Den myndiggørelse af den sorte og farvede befolkning, som von Scholten havde sigtet imod, afløstes ved slavefrigørelsen, depressionen og tyendelovgivningen af en proletarisering. Fra koloniherrernes synspunkt magtede hverken folket eller menighederne at

46. Se forrige note.

47. Det ministerielle cirkulære af 29.10.1873 fulgte kirkekommissionens indstilling, at der for at indføre et tillæg skulle være dobbelt så mange, der ønskede det, som menighedsmedlemmer der var imod. Desuden skulle et passende antal af tillægget henlægges i kirken til brug for uformuende i sognet.

organisere sig selvstændigt, hvorfor en vis hvid paternalisme fandt grobund. Det er karakteristisk, at Lose konsekvent benævner den engelsktalende menighed som »missionsmenighed«, skønt den netop ikke længer er en missionsmenighed. Lose ville dog næppe anse den som en fuldgyldig dansk menighed. Det er en dansk, national forståelse af folkelighed, der ligger bag et forslag som Loses. Hans synspunkter er identiske med pastor Tolderlunds. Nok skal menighederne synge salmer på engelsk ved den engelsksprogede gudstjeneste, men det er de danske præster, der skal levere salmebogen. Og denne skal helst have en dansk prægning. Udvalget af salmer skal ske således, at der i det mindste er melodisk overensstemmelse mellem den engelsk- og dansksprogede menighed. Projektet er dybest set et europæisk missions- og kulturprojekt, der er vendt mod en frygtet amerikanisering – og dermed selvstændiggørelse – af den lutherske menighed.

Hvad salmebøger og salmesang angår, var slaget formentlig allerede ved at være tabt, idet Ira David Sankey's berømte *Sacred Songs and Hymns* var udkommet i 1873 (fig.4). Den opnåede at blive optrykt i over 50 millioner eksemplarer verden over. Den var billig og yderst populær. Melodierne var ikke meget kirkelige; de var derimod iørefaldende – skabt som de var til at spilles på harmonium ved missionsmøder og i søndagsskoler. Bogen var allerede i slutningen af 1800-tallet stærkt udbredt på de danske Øer – og benyttes til tider endnu. I forbindelse med korrekturen på tredjeudgaven af *Lutheran Manual* i 1906 skrev pastor C. Krag, Nylars, at »Der var jo ogsaa flere Sankeys i, som maaske kunde erstattes med Andre, da de jo dog altid have Sankey's Aandelige Sange ved Haanden.«⁴⁸

Tredje gang ...

Salmebogen stod over for en genoptrykning i 1903. Kirkeværgeskaerne udbad sig 5.1.1903 et beløb på 400\$ fra guvernementet, idet det meddeltes, at kirkerne ikke havde midler til trykningen. Guvernementet foreslog straks, at Finansministeriet ydede et beløb som en midlertidig forstrækning, således at bogen af guvernementet kunne leveres til menighederne i portioner af f. eks. 50 eksemplarer. Der skulle så ikke kunne rekvireres yderligere, før tidligere portioner var betalt. Dette vakte bekymring i ministeriet, der dog måtte indrømme, at såfremt kir-

48. Brev af 18.10. 1906 fra C. Krag til H. Hoffmeyer i Udvalget for den Vestindiske Kirkesags arkiv, Landsarkivet for Sjælland.

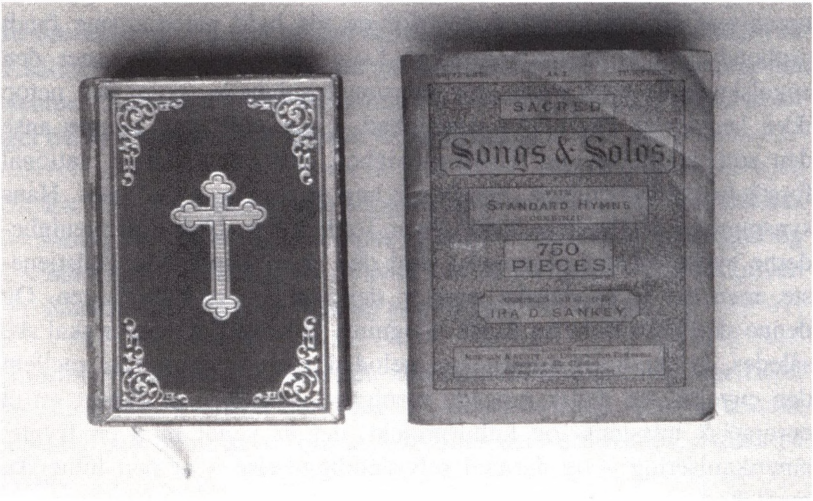

Fig.4. Den officielle og den populære: Lutheran Manual i den københavnske pragtindbinding fra 1872 og en amerikansk godtkøbsudgave af Sankey's Sacred Songs and Hymns, der udkom første gang i 1873 for hurtigt at blive en verdenssucces. P. Severinsens salmebogssamling, Aarhus Universitet.

kerne ikke selv kunne tage dette initiativ, så stod Koloniallovens § 70 om, at den evangelisk-lutherske kirke som dansk folkekirke understøttes af staten, ved magt. Departementschef Schlichtkrull kunne ikke acceptere problemet løst ved at udbetale forskud til bogen uden bevilling til St. Croix' kirkekasse. Man måtte have et overslag over udgifterne – og man satte sig straks i forbindelse med blandt andre Bianco Lunos bogtrykkeri.⁴⁹ Man burde antyde, at guvernementet kunne søge en bevilling, men sådan, at den bevilgedes til kasserne på begge øer, St. Thomas og St. Croix.

I Finansministeriets redegørelse for sagsforløbet slås det over for guvernementet fast, at ministeriet fortsat har ret og pligt til at indhente den fornødne ekspertise, samt at det ikke anses for korrekt at genudgive salmebogen i ændret skikkelse, uden at ændringerne har været genstand for en formelig autorisation fra ministeriets side. Men departementschefen anerkender problemet i, at bogen jo aldrig har været autoriseret – og at ministeriet derfor heller ikke kan modsætte sig ændringer. Endelig

49. RA, 922, Skrivelse i Kolonialkontoret (ad. no. 232 VI 1903, 203.1903).

savner ministeriet jo også ekspertise. Pastor Lawaetz har tilsyneladende fremsendt en række ændringsforslag, men det er et spørgsmål, om de »foreligge i en saadan Form, at man paa sømmelig Maade kan forelægge dem for andre Autoriteter. De mangler jo saaledes ganske en Motivering for Rettelserne, ligesom man heller intet erfarer om de andre Præsters Stilling til Sagen.«⁵⁰ Man vælger derfor at høre de tre vestindiske præster.

I sit svar gennem guvernementet fremførte pastor N. P. Nygaard 22.5.1903, at den forrige udgave længe havde været udsolgt, men at salgsforhandlingerne og menighedernes usikre fremtid gjorde, at man ikke før var skredet til genoptrykning af bogen.⁵¹ Et møde mellem de vestindiske præster havde resulteret i, at man ønskede bogen optrykt uden særligt store ændringer. Man ville have kunnet udelade visse salmer og ønsket at indføre nye, men det ville have ført til, at man ikke ville have kunnet benytte den gamle og den nye udgave jævnsides. Folk i Vestindien køber nu engang kun én salmebog. Han ønskede snarest en uændret udgave trykt for at undgå teologisk begrundede forhalinger.

Nygaard besvarede endvidere det spørgsmål, som Lawaetz havde rejst, om ordlyden af første og tredje bud i De ti Bud: hvorvidt man i den lutherske katekismus skulle anvende den afkortede form af formuleringerne i 1. og 3. bud – eller den fulde ordlyd, som findes i 2 Mos 20, sådan som de reformerte bruger dem. Nygaard ville dog ikke stå fast på en ændring i luthersk retning. Man havde hidtil benyttet den engelske version i konfirmationsklassen og søndagsskolen i Frederiksted. En pludselig ændring ville ikke være heldig. Nygaard anbefalede at de salmer, som menigheden hidtil havde benyttet som løse blade, indføjedes i salmebogen. Det drejede sig om visse »Anthems and Responses« samt salmen »Silent Night«, som blev benyttet ved juleaftensgudstjenester og var af stor betydning for de menigheder, der lagde vægt på sange og et godt kor.⁵² Nygaard argumenterede endvidere for optagelse af »words of comfort from the scriptures in the time of sickness«.

Pastor Krag på St. Thomas tilsluttede sig dette, inklusive bevarelsen af den fulde, bibelske ordlyd af formuleringerne i 1. og 3. bud. Pastor Krag meddelte, at »Menigheden paa St. Thomas ønsker, at Katekismen, Trösteordene fra Skriften og Sequel blive optagne i den nye Ud-

50. RA, 922, skrivelse af 4.4.1903.

51. Niels Peder Nygaard, præst i Frederiksted, 1897-1904.

52. RA, 922, erklæring fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet af 15. 9. 1903.

gave»⁵³ Efter at være bekendt med pastor Nygaards oplysninger, mente Lawaetz dog også at kunne bifalde den udvidede form i budordene.

Ministeriet sendte svarene til Sjællands biskop. Biskop Rørdam svarer den 3. 9. 1903, at han anbefaler bogen, da den jo er et optryk af den tidligere. Men han besvarer også det spørgsmål, der har været rejst om brug af den afkortede form af formuleringerne i 1. og 3. bud. Biskoppen resolverer, at det rigtigste med hensyn til De ti Bud er at følge Luther – for her står vi med en symbolsk bog i Den danske Folkekirke. Men af opportunitetshensyn, der er fremsat af præsterne Nygaard og Lawaetz (der dog personligt går ind for den korte, lutherske form) vil biskoppen foreslå, at de indtil videre står i den lange form. Og han slutter med håbet om, »at den dansk-lutherske Kirke paa Øerne under den Udvikling, der nu tør ventes for dem, skal faa en saadan Fremgang, at Luthers Katekisme over ikke lang Tid kan indføres der i sin rette Skikkelse uden Hensyn til de reformerte, som bo på Øerne.«⁵⁴

Kolonialkontorets chef og Finansministeriets departementschef brugte megen tid på at diskutere bogens mulige autorisation. Resultatet blev at den ikke autoriseredes. Dette forhold afklaredes i en lang redegørelse af 4.4.1903, hvori det bemærkedes, at Koloniernes Centralbestyrelse 30.10.1871 i skrivelse til direktøren for Vajsenhuset antog, at der ikke udkrævedes nogen autorisation. Vi er i den underlige situation, at bogen efter 1870 jo faktisk er blevet en dansk salmebog, da den er trykt i Danmark og har været gennem behandling i de relevante organer. Men staten har jo ikke betalt den, kun støttet den. Egentlig kunne guvernementet autorisere den, men det er jo tilsyns- og forvaltningsorgan for alle kirker på Øerne, hvis bøger det ikke skal autorisere. På grund af uklarheden om, hvilken status den lutherske kirke havde på Øerne, opgav man altså autorisation.

Sognepræsterne og værgerne på Øerne stillede høje krav om, at bogen skulle leveres i hele tre forskellige indbindinger, hvoraf halvdelen, de 400, skulle være en luksusindbinding; de 125 endda med guldsnit. Det påpegedes af ministeriet, at det ville fordyre produktionen. Men problemet løstes ved at reducere oplaget med 100. Pastor Lawaetz blev tilbudt at stå for korrekturlæsningen, hvilket han accepterede.

Der tryktes i maj 1904 1500 eksemplarer hos Bianco Luno (fig.5). Ved en fejl kom bogbinderen til at fremstille 50 eksemplarer i læder-

53. RA, 922, brev af 27.5.1903.

54. RA, 922, skrivelse af 3.11.1903 fra Sjællands Bispekontor (journ. 4174).

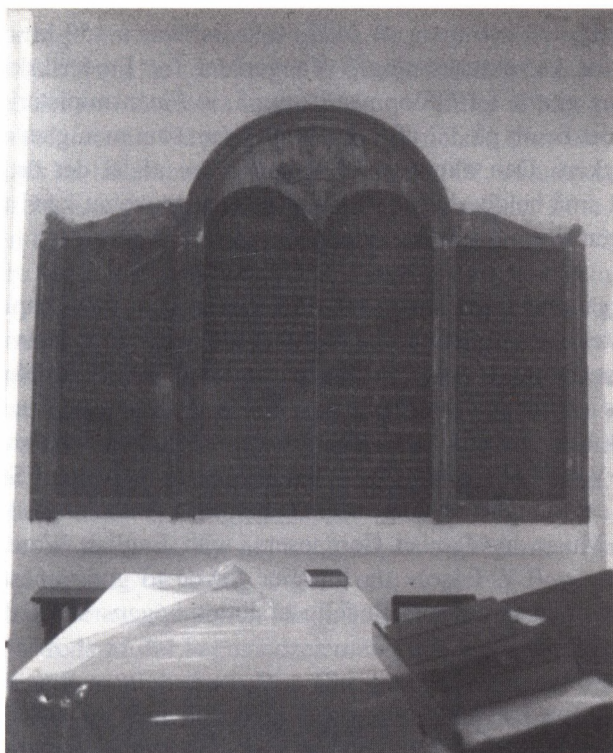

Fig. 5. Den store nygotiske, anglikanske kirke i Christiansted, St. John's, blev bygget i 1850. Den brændte i 1866, men stod genopbygget to år senere. Den gamle kirkes altertavle er af en type, der kendes fra England og USA, nemlig de ti bud ætset på stentavler. Her benyttes den lange form fra 2 Mos 20. I den form citeredes de ti bud i Luthers katekismus, da den lutherske kirke i 1904 valgte at lade denne trykke i salmebogen. Håbet var, at den lutherske kirke ville vokse, og at man med tiden ville kunne bruge den korte, lutherske form. Fot. CBN.

bind med marmorsnit. Det var ikke aftalen, men bogbinderen hævdedes at være ledt af sin mangeårige erfaring fra tidligere oplag. Ministeriet valgte at se igennem fingre med det. 600 eksemplarer sendtes med dampskib til Øerne, mens Finansministeriet i 1907 oversendte 896 uindbundne eksemplarer til Kultusministeriet. Det skæve tal er fremkommet ved, at der blev udtaget fire eksemplarer til hhv. Stiftsprovst Hoffmeyer, pastor Lawaetz, biskoppen og departementschefen. Kolonialrådet for St. Thomas og St. Jan vedtog en tillægsbevilling, nemlig et rentefrit lån på 300 \$ og St. Croix 400 \$ til de lutherske menigheder på de to øer til tilvejebringelse af nye salmebøger.

Trykkeudgifterne beløb sig til 2492,50 kr. inklusive 150 kr. til pastor Lawaetz for korrekturlæsning.⁵⁵ Værgerådet for Frederikskirken på St. Thomas gjorde i 1905 opmærksom på, at Finansministeriet havde udregnet det beløb på 3/7 af trykkeudgifterne, som menigheden skulle betale, forkert. Den økonomiske knaphed ses af, at det drejede sig om meget små beløb, der dog førte til uendeligt meget kævl og lange udredninger fra ministeriets side.

Tredje udgave af salmebogen fra 1904 var trykt på godt papir, havde samme titel som forgængeren og skilte sig også med at være forøget. Mest åbenlyst ved at Luthers lille katekismus var blevet indsat direkte i forlængelse af salmebogsdelen. I alterbogsdelen var Kirkeritualets kirkegangskone vandret ud igen. I bønnebogen var der nu kommet »Words of Comfort from the Scriptures in Time of Sickness« og dertil det omtalte anhang, sequel, nemlig »Anthems and responses (The Music by Danish Composers, with English Words, adapted thereto by E.V. Lose)« og liturgier for de to gudstjenester i anledning af orkansæsonen.⁵⁶ Endelig afsluttes bogens så med »Silent Night«.

Kirkesag

I 1904 dannedes Udvalget for Den vestindiske Kirkesag, og dette tog sig den opgave på at revidere salmebogen endnu engang. Ved møde i Udvalget 11.10.1906 anmærkedes det, at *Lutheran Manual* sagdes at være fuld af fejl. Den søgtes revideret af pastorerne Lose og Krag. Var fejlene mange, søgtes det trykte oplag kasseret af ministeriet og et nyt trykt. Såfremt ministeriet krævede økonomisk støtte dertil, kunne udvalget yde en sådan. Hoffmeyer tog straks kontakt til blandt andre pastor Lose. Hoffmeyer forlangte ikke nogen komplet trykfejlsliste. Lose indvilligede i 1906 i at gennemlæse det reviderede *Manual* af 1904 sammen med præsterne Krag og Nygaard, mens han udtrykte sit synspunkt, at de vestindiske præster Westergaard og Petersen måtte være for nye i tjenesten til at have nogen virkelig mening!⁵⁷ Dette førte

55. RA, 922, skrivelse af 3.8.1904 (ad 815, 1904).

56. Det oplyses, at Viggo Kalhauge på Loses foranledning har komponeret en del af musikken – og at den ikke har været publiceret tidligere.

57. Brev fra Lose til Hoffmeyer af 21.10.1906, Udvalget for den Vestindiske Kirkesags arkiv, Landsarkivet for Sjælland. Niels Nielsen Westergaard var præst i Frederiksted 1905-1911 og Laurits Johannes Angelo Petersen præst på St. Thomas fra 1905, i 1908-1912 provst.

til nye ordrige korrespondancer med Lose, der blandt andet leverede en ganske fin sproglig kommentar til oversættelsen af Luthers lille Katekismus, der nu var blevet trykt i *Manual*.⁵⁸ Efter alt det arbejde, der nu var udført, vendte Udvalget for Den vestindiske Kirkesag imidlertid om som på en tallerken. Et år senere, 2.10.1907, anmærkedes det, at *Lutheran Manual* var kritisk gennemgået af Krag og Lose.⁵⁹ Der var fundet en del trykfejl, »men Udvalget mener ikke, der er Grund til at gøre mere ved Sagerne i Øjeblikket, da der aabenbart er Trang til at faa en *helt ny Salmebog* udarbejdet«. ⁶⁰ Årsagerne hertil kan være mange. En kan være, at Hoffmeyer og udvalget efterhånden er blevet træt af de tidligere vestindiske præsters traditionalisme. Lose rakkede således i 1907 ned på indbindingen i et brev til Hoffmeyer. Bogen så tarvelig ud!⁶¹ De ældre vestindiske præster viste ikke megen tiltro til de yngre og stærkt begrænset forståelse for den kirkelige betjening, Udvalget havde i sinde at tilvejebringe på Øerne.

Der var indtrådt en ny holdning til menighederne. Præster som Lose og Lawaetz var aldrig i tvivl om, at de ligesom præsterne i tiden før slaveemancipationen var menighedernes ledere og talsmænd – også på trods af det lægmandselement, der var givet med den calvinsk prægede menighedsstruktur. Det var også dem, der derfor mente bedst at vide, hvilken salmebog den sorte menighed havde brug for: en salmebog, der på den ene eller den anden måde var dansk. Og helst autoriseret af den danske konge. At menighederne og lægfolk på Øerne i det hele taget for længst havde taget sagen i egen hånd, ses af *Sankey's* udbredelse.⁶² Denne ansås af de ældre præster for noget underlødigt og dens melodier for uværdige. Menigmand måtte med

58. Brev fra Lose af 3.2.1907 til Hoffmeyer, Den vestindiske Kirkesags arkiv, Landsarkivet for Sjælland.

59. Christian Krag, præst på St. Thomas 1897-1904, derefter New York til 1905.

60. Protokol for Udvalget for Den vestindiske Kirkesag, Landsarkivet for Sjælland.

61. »För jeg begiver mig ind i Bogen vil jeg rakke ned paa Bindet. Det falder ikke i Negerenes Smag. Jeg fik til 2. Oplag nogle gode Stempler lavede til Rygtitel og Sidetitel. Dem maa Bogbinder Rasch (den Gang paa Graabrødretorv) vist have endnu. Bindet af dette nye Oplag er hverken Fugl eller Fisk, hverken et dansk Psalmebogsbind eller et vestindisk. Det Kors, som fandtes paa Sidetitlen af 2. Oplag, fandt vældigt Anklang derude, netop fordi det ikke fandtes paa de andre Kirkes Bøger, og blev døbt »the Lutheran Cross«. Bindet af dette 3. Oplag gør et fattigt Indtryk. Og det maatte det vel helst mindst af alt gøre, netop derude, hvor de andre Kirkers Bøger ofte ere meget fint udstyrede«. Brev fra Lose til Hoffmeyer 3.2. 1907, Udvalget for Den Vestindiske Kirkesags arkiv, Landsarkivet for Sjælland.

62. En malende beskrivelse af salmesangen efter Sankey findes i N.P. Nygaard: »Fra Dansk Vestindien«, *Højskolebladet* 1903, sp. 613-14.

andre ord opdrages og dannes inden for en noget abstrakt forståelse af folkelighed. Dertil bidrog intet bedre end en salmebog. Det dannelsesarbejde påtog disse præstelige patriarker i det sene 19. århundrede sig uden at ryste på hænderne. Og de fortsatte det efter deres hjemkomst ved siden af deres arbejde for i tale og skrift at romantisere den gamle tid før 1849.

Den sidste optimisme

De reformer, der var stillet i udsigt af den store Vestindiske Kommission i 1903, viste, at den gamle tid var udrunden. Man kunne ikke længer presse en dansk salmebog ned over hovedet på de sorte menigheder. I Udvalget for Den vestindiske Kirkesag blev det efter udgivelsen af den reviderede tredjeudgave af *Lutheran Manual* et gentagent ønske at få en ny salmebog. Man ville øjensynligt gøre sig fri af den ældre og bedrevidende generation af hjemvendte vestindiske præster, der havde tjent under det gamle styre. For den unge P. Helweg-Larsen, der blev udsendt af Udvalget som præst i Christiansted, stod det snart klart, at kirken ikke kunne styres som en præstekirke. Lægmandselementet søgte han at udnytte ved dannelse af et menighedsråd, der fik ansvar og opgaver. Det skulle være et egentligt *church society*, et fællesorgan for den dansk- og engelsktalende del af menigheden.

Det er sikkert med baggrund i dette menighedsråd, kredsene i de øvrige kirker og Kirkekonferencen for Øerne, at pastorerne Faber og Helweg-Larsen i 1913 udarbejdede et salmebogsforslag.⁶³ I et brev til sin fader skrev Helweg-Larsen, at de to præster brugte sommeren på at udarbejde et salmebogsforslag på baggrund af en større komites arbejde. De indsendte det til Kultusministeriet i 1914, hvor det ifølge journalen er indgået. Siden er det placeret i Kirkeministeriets arkiv, hvorfra det er forsvundet, hvilket betyder, at vi nærmest ikke ved noget som helst om det.

Det kunne forekomme ekstravagant at udarbejde en helt ny salmebog med manual så kort tid efter den forrige udgave. Det var Hoffmeyer godt klar over, men det skal sikkert ses i den større sammenhæng, at Øerne nu var inkorporeret som et hovedsageligt engelsksproget biland under Danmark – og siden 1.4.1907 med folkekirkelige forhold (fig.5). Danmark skyldte menighederne en tidssvarende salmebog. I brev fra

63. Johannes Henrik Faber, præst i Frederiksted 1912-1918; Carsten Bach-Nielsen. »En kirkesagsmand i Vestindien, 11 breve fra Povl Helweg-Larsen 1910-1919«, *KHS* 2001, s. 232.

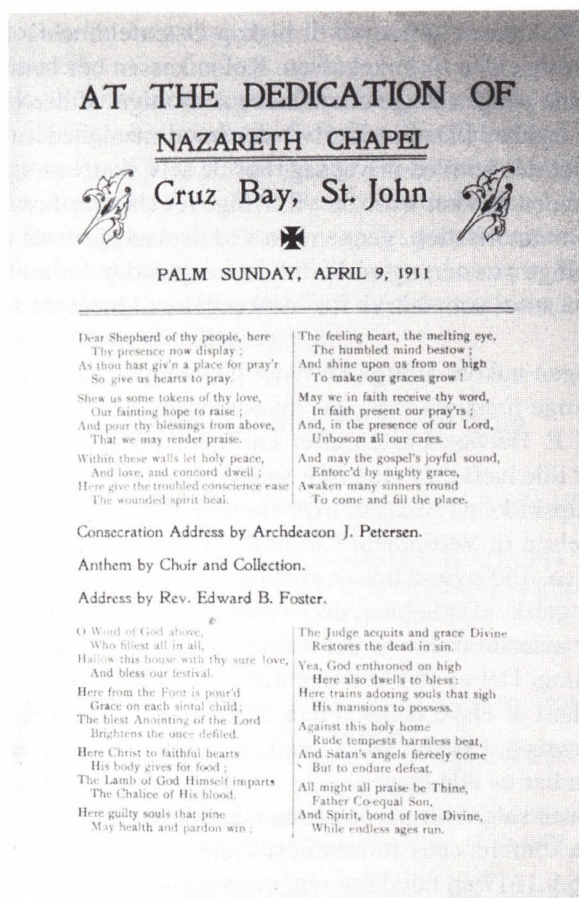

Fig. 6. Salmemarket fra indvielsen af Nazareth Chapel i Cruz Bay på St. Jan i 1911. Her sang den lutherske menighed udelukkende engelsksprogede salmer. Statsbiblioteket.

Hoffmeyer til biskop Ostenfeld af 16.5.1914 kaldes udgivelsen for en æressag for Danmark. Der bør skaffes tilbud fra en dansk bogtrykker. Samlingen bør endvidere gennemses af to sømandspræster – nuværende eller forhenværende – samt af biskoppen også med henblik på, at den både skal bruges ved gudstjenester og ved møder samt i ungdomsarbejdet og ved børnegudstjenester.

Et problem er, at der stadig er en betydelig restgæld fra udgivelsen af den gamle *Manual*, nemlig 835 kr. Denne gæld bør ophæves, da de fattige i Vestindien ikke bør betale den. Desuden kan den gamle udgave ikke benyttes sammen med den nye.

3.11.1914 skriver Hoffmeyer til biskop Ostenfeld, at Kolonikassen bør betale restgælden til kirkekassen. Kolonikassen bør betale den nye bog og få sine penge tilbage efterhånden som salget af den sker. Endelig bør den trykkes i Danmark. Hvis der imod menighederne i Vestindien bekoster den som en privat sag, bør de selv skaffe pengene, og så kan de lade den trykke, hvor de vil. Alligevel slås det fast, at der må være tale om autorisation, gennemsyn ved sømandspræster eller andre engelskkyndige præster, og at der bør læses grundigt korrektur på den. Autorisation anses som udtryk for anerkendelse af menigheden og dens ret.

Salmebogen udkom aldrig. Alt tyder på, at også præsterne vænnede sig til at bruge *Sankey's*.⁶⁴ Vi har måske svage spor af salmebogsforslaget, idet P. Helweg-Larsen efter sin hjemkomst til Viborg i 1920 udsendte et lille hæfte, *22 engelske Salmer*. Overskuddet skulle tilfalde den nye Filipskirke på Amager, hvor Helweg-Larsen havde været præst før udsendelsen til Vestindien. I forordet skriver han, at vor salmebog indeholder ca. 150 oversættelser af tyske salmer, men kun 13 oversættelser fra engelsk. »De Salmer, der er oversatte i nærværende Hefte, hører gennemgaaende baade til det bedste og det mest brugte af engelsk Salmedigtning. Det er ved at bruge disse Salmer i ni Aar i Vestindien, at jeg har lært at elske dem«. Flere af dem er traditionelle salmer af Wesley, Newman, Lyte og Watts, men en enkelt er af Rudyard Kipling: »Fader som har os alle kær«.

Ved Øernes salg overgik den lutherske kirke til General Council i USA. Kirkekonferencens forretningsudvalg vedtog ved møde i Christiansted 26.9.1917 en udtalelse om, at menighederne skulle fremsætte en række ønsker over for Genral Councils delegerede. Heriblandt, at højmessen kun langsomt forandredes, at præstekjolen, alterklæder og øvrige skikke bibeholdtes – samt at et tillæg af salmer i tilslutning til den nye amerikanske-lutherske salmebog kunne trykkes.⁶⁵

Dette sidste skete ikke. Af danske salmebøger har man i Frederiksted Kirkes arkiv flere eksemplarer af *Salmebog for Kirke- og Husandagt* samt *Salmebog for Kirke og Hjem*. Nok så interessant er det, at der findes tre eksemplarer af denne sidstnævnte fra 1931. De har tilhørt kirken på Kongshøj, Kingshill. Sammen med disse bøger findes en fint skeven seddel fra 1930'erne til kirketjeneren med be-

64. I indbydelsen til Den lutherske kirkes femte konference i menighedshuset Bethania i Charlotte Amalie, juni 1916, hedder det: »Bring Bible and »Sankey« to all the meetings«.

65. *Den Vestindiske Kirkesag*, 37, 1918, s. 5

sked om, at denne bog skal ligge i stolestaderne og i et eksemplar hos organisten.⁶⁶

De danske embedsmænd rejste hjem fra byerne snart efter *Transfer*, mens flere danske, der ejede jord, forblev bosiddende i landdistrikterne på vestenden af St. Croix. Her nær Fredriksted lå også Dronning Louises Børnehjem med nogle få danske medarbejdere. På Kingshill holdtes derfor lejlighedsvist dansksprogede gudstjenester. De i 1931 indkøbte danske salmebøger ligger ikke længer i stolene. Det gør derimod endnu de slidte *Sankey's* sammen med de moderne amerikanske og caraibiske, lutherske salmebøger.

Bibliografi over lutherske salmebøger til brug i Dansk Vestindien

Kreool A, B, Buk. Door J.C. Kingo. St. Thomas na Amerika, d. 9. Julii 1770. Di ka druk na Mester Daniel Thibou, na St. Croix, 1770, 16 s.

Creool Psalm Buk voor die Deen Mission na Westindien, u. st. 1770, 70 s.

Creol Psalm-Buk of een Vergaedring van Ouwe en nywe Psalmen na Creol-Spraek, Kopenhagen 1799, Prented bie Boas Brünnich, 94 s. (Brandt)

Creol Psalm-Buk of een Vergaedring van Oûwe en nywe Psalmen na Creol-Sprack, Kopenhagen 1823, Prented bie C. Græbe, 140 s. (Prætorius)

Creol Psalm-Buk, of een Vergaedring van Oûwe en nywe Psalmen na Creol-Tael, Kopenhagen 1827, Ka prent bie C. Græbe, 128 s. (Prætorius)

Creol Psalm-Buk, of een Vergaedring van Oûwe en nywe Psalmen na Creol-Tael, Kopenhagen 1834, Ka prent bie P.T. Brünnich, 128 s. (Prætorius)

Hymns for the use of the Lutheran congregations in the Danish West India Islands, Copenhagen. Published by C.A. Reitzel, Printed by Bianco Luno, 1850, 188 s. (Klint Bagger og Tolderlund)

Hymns, Liturgy, and Prayers for the use of the Evangelical Lutheran Church of the Danish Westindia Islands, Copenhagen: Printed by Bianco Luno, 1872, 448 + 256 s.

Lutheran manual of Hymns, Liturgy, and Prayers. 2° revised and enlarged edition, Copenhagen: Printed by Bianco Luno, 1880, 448 + 276 s.

Lutheran manual of Hymns, Liturgy, and Prayers. 3° revised and enlarged edition, Copenhagen, Printed by Bianco Luno, 1904, 464 + 286 s.

66. Af engelske salmebøger findes i kirkens arkiv naturligvis *Lutheran Manual* samt *Spiritual Songs for Social Worship. Adapted to the families and private circles in seasons of revivals, to missionary meetings, to the montly concert, and to other occasions of special interest*, Utica 1832. Bogen har tilhørt E.W. West. Desuden *A selection of Hymns from Hymns Ancient and Modern (1904) for mission rooms, classes, meetings etc.*, London 1908 – samt *Sankey's*, faktisk plantageejer C. Lawaetz' eksemplar. Den danske alterbog er trykt i 1858 og foræret til kirken 16.4.1865. Heri er den danske konfirmationsordning indført med håndskrift, da denne jo ikke var med i Baggers alterbog. Endelig findes søster Maren Knudsens eksemplar af *Indre Missions Sangbog* her. Den nye alterbog med 2. tekstrække, som var så afgørende for Lose, ses først anskaffet i et eksemplar fra 1913 til Frederikskirken i Charlotte Amalie.

Summary

The island of St. Thomas in the West Indies was seized by the Danish West Indian Company in 1666. Lutheran pastors since then arrived in the island with Danish officials and settlers. Their task was to conduct services to the Lutheran inhabitants and to converse the indigenous people of the new territory. There was however no Indians left at the arrival of the Danes. Settlers from other European nations such as Brandenburg Calvinists soon arrived and it was agreed to establish religious freedom in the Danish island. With the massive import of slaves from Africa it was discussed whether they be converted to Christianity – and who was to do so. The Danish Church did not establish a mission to the slaves. It did not happen until 1732 as the Moravians were granted a mission privilege. The colony was extended with St. John and St. Croix and finally taken over by the Danish king in 1754. In 1757 the Lutheran Church of Denmark sent its first missionaries to compete with the Moravians' mission. The Danish mission was not successful as the missionaries were not allowed to baptize and one of their main efforts was to teach the slaves Danish. The language of the slaves was Creole. During the 1760es the New Testament, a grammar, a catechism, and a hymn-book were translated and issued in this language.

There is very little evidence to the assumption that E. Røring Wold published the earliest hymn-book. It seems likely that it was done by the missionary J.C. Kingo in 1770. New hymn-books were published in 1799 and in 1823. They were equals to official Danish hymn-books although of a considerably smaller size. The Litany contained prayers for the Danish king, the royal government, the governor, the mission, and the planters. The aim obviously was the subordination of the slaves.

As a consequence of the British occupation of the islands from 1807 to 1815 the language shifted towards English. The islands were opened to a wider world, not least the United States. In Denmark the former West Indian pastor J. Klint Bagger translated a number of hymns into English. Together with hymns translated by pastor Tolderlund of St. Croix it became the first Danish-West Indian hymn-book in English in 1850. It was authorised by the Danish government in Copenhagen.

In 1851 – three years after the Emancipation – the mission ran short of money. At that time all the former slaves had converted to some European confession. Normally hymn-books would have been paid and distributed by the Mission funds. Consequently the Lutheran congregations and their Sunday-schools began purchasing their hymn-books in Philadelphia, USA. They were granted the right to use the American

Lutheran Hymnal in 1853, but it could not be authorized by the authorities in Copenhagen as it was not a Danish book.

In 1872 *Hymns, Liturgy, and Prayers for the Use of The Evangelical Lutheran Church of The Danish Westindia Islands* was printed and issued in Copenhagen. The hymns had been selected from the American hymnal by the pastors Lose and Willemoes. Only four translations of Danish hymns were found in it. The hymnal was reissued twice in 1880 and 1904.

Pastor Lose in the 1880es was very eager to establish a supplement to the hymnal but failed due to the lack of interest of the Danish ecclesiastical authorities and the congregations in the Danish West Indies. His proposal was to select the best translations of Lutheran hymns from different American sources – and to find Danish tunes for them. His proposal was examined by the British professor George Stephens of Copenhagen who ridiculed the contents of the hymns as well as their American spelling!

In 1902 the Danish parliament decided not to sell the islands to USA. Instead reforms and new capital was to modernize the forgotten islands. In Denmark a board of pastors and laymen, *Den vestindiske Kirkesag*, worked towards the elimination the old double standards between the white Danish and the coloured English congregationus. Actually the Lutheran Church of the Danish West Indies in 1907 was incorporated into the Danish State Church. The Danish pastors of the islands expressed the want of an entirely new hymnal. A proposal by the pastors Helweg-Larsen and Faber was sent to Copenhagen in 1914, but it was never published, as a treaty on the transfer of the islands to the US was signed in 1916 and sealed with a referendum in Denmark. At that time however Sankey's international bestseller *Sacred Songs and Hymns* with its popular texts, sweet tunes, and low price had far superseded translations and collections of national hymns of insignificant European countries in the Caribbean context.